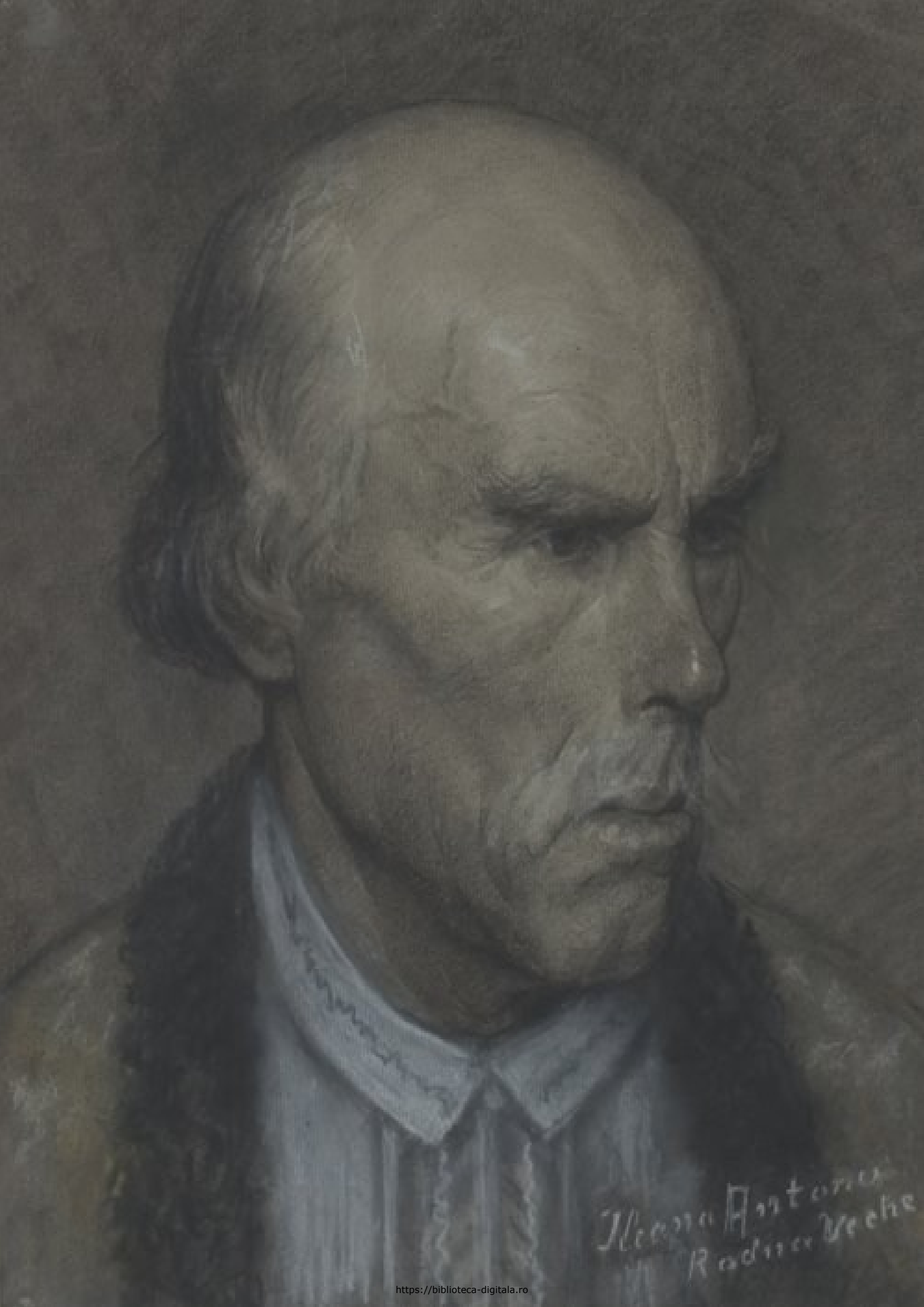

ILEANA ANTONU (1890-1971)

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VI, NR. 7(59), IULIE 2017

Ilieșu Antonie
Raduș Veche

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VI, NR. 7 (59), IULIE 2017

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: Ileana Antonu (Colecția Maxim Dumitraș)

Coperta 2: Fotografie după o lucrare a Ilenei Antonu (Colecția Maxim Dumitraș)

Coperta 3: Fotografie după o lucrare a Ilenei Antonu (Colecția Maxim Dumitraș)

Coperta 4: Anamaria Marti și Iosif Ciunterei din Feldru, doi tineri căutători și păstrători ai tradițiilor populare

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), din arhivele personale ale artistului Maxim Dumitraș și de pe rețeaua Facebook.

Cuprins

CUPRINS.....5

EVENIMENT

ICU CRĂCIUN, <i>Ileana Antonu (1890-1971)</i>	9
DAN LUCIAN VAIDA, <i>Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute muzeului năsăudean</i>	11

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

*** <i>Năsăud</i>	23
*** <i>De pe lângă Someșul Mare</i>	24
*** <i>Din districtul Năsăudului</i>	25
ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Onoratului comitet al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului în Sibiu</i>	29
*** <i>Corespondență. Sângeorgiu, 20 ianuarie 1880</i>	31
DORIN DOLOGA, <i>Petiția învățătorului Sabin Sohorca împotriva preotului Aurel Chintăuan</i>	35
MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU, <i>Recenzie</i>	37

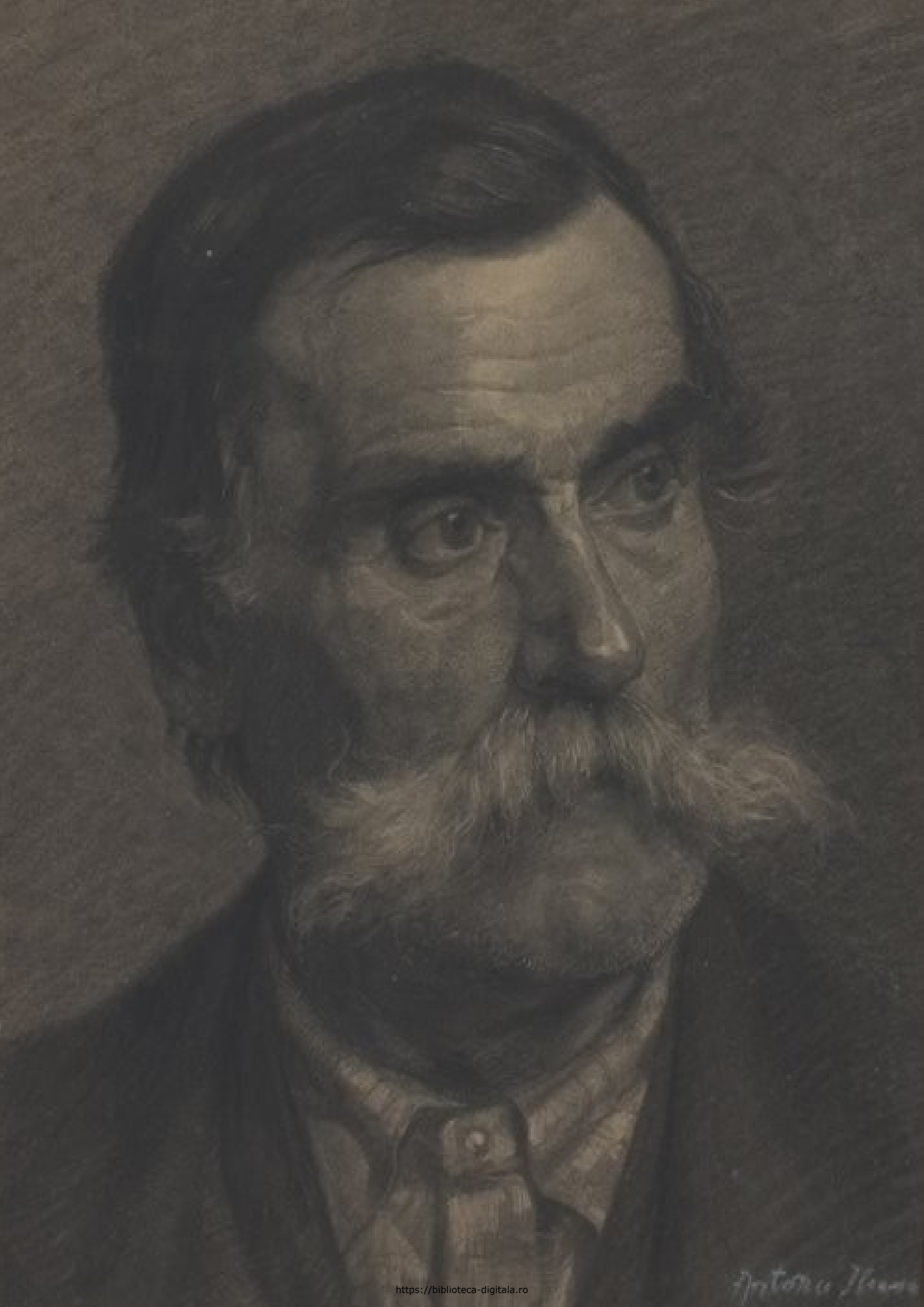
RESTITUIRI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ</i>	41
GEORGE UZA, <i>Aminitiri, amintiri</i>	45

TRADIȚII

ANAMARIA MARTI, <i>Lirica neocazională de pe Valea Ilvelor</i>	57
--	----

EVENIMENT

AMINTIREA UNEI DOAMNE DE VAZĂ A ȚĂRII NĂSĂUDULUI, *ILEANA ANTONU*, LUMINATĂ LA SÂNGEORZ-BĂI

Vineri, 23 iunie 2017, cu începere de la ora 18.00, proiectul artistic „Formă și Dialog”, promovat la Muzeul de Artă Comparată din Sângeorz-Băi de Maxim Dumitraș, a adus-o în prim-plan pe *Ileana Antonu* (1890-1971), o doamnă ce a devenit faimoasă pe plaiurile noastre datorită talentului într-ale picturii, muzicii și nu numai. Pe lângă calitățile artistice, *Ileana* era apreciată și pentru frumusețea ei, dar și pentru asemănarea fizică izbitoare cu regina Maria a României. În anul 1929, artista a plecat în străinătate, în Italia, apoi în Germania și Franța, pentru a-și perfecționa talentul de pictoriță. La Paris a studiat cu maestrul Tadeusz Styka și tot în capitala franceză a lucrat la Muzeul Luvru, unde a executat lucrări originale și copii, unele considerate monumentale. În ultima parte a vieții, *Ileana Antonu* s-a stabilit la Sângeorz-Băi, mai precis din 1958 și până la decesul din 18 februarie 1971, aceasta fiind înmormântată în cimitirul Bisericii Ortodoxe din orașul-stațiune.

ILEANA ANTONU

(1890-1971)

Icu Crăciun

Mărturisesc că am rămas plăcut surprins când am citit un articol intitulat „Româncele care au schimbat istoria” (vezi *Adevărul* din 8 noiembrie 2013), la care și-au adus contribuția 21 de autori, și, alături de nume de vază ca: Maria Haret – prima arhitectă din lume, Sofia Ionescu Orezeanu – prima femeie neurolog, Raluca Ripan – prima femeie aleasă membru titular al Academiei Române, binecunoscuta scriitoare Hortensia Papadat-Bengescu etc., am întâlnit la un moment dat și numele Ilenei Antonu, despre care se scria ca fiind întâia femeie care a făcut cinste bistrițenilor și că a impresionat-o până și pe Regina Maria prin frumusețea și talentele sale: acelea de pictoriță și cântăreață (soprană) de notorietate mondială.

Am cunoscut-o încă din perioada când eram elev al Liceului Teoretic din Sângeorz-Băi. Mi-a rămas în memorie ca o doamnă distinsă și elegantă, cu o privire ușor nostalgică, pentru mine, întâia reprezentantă emblematică a femeilor de elită din perioada interbelică. Îmi reținusem numele pentru că în 1970 am participat la o ședință a cenaclului condus de profesorii Ioan Mihail Popa și Grigore Ilea (dirigintele meu), iar în partea a 2-a am vizionat și o expoziție de pictură a ilustrei doamne. Pe vremea aceea, muzeul din orașul-stațiune funcționa într-o casă tipic țărănească, exact pe locul unde astăzi artistul plastic Max Dumitraș a ridicat această clădire impunătoare a Muzeului de Artă Comparată, unic în România, care s-a gândit, la rândul său, să-i dedice o expoziție cu lucrări ale regretatei Ileana Anton, cinstindu-i astfel memoria. Precizez faptul că majoritatea lucrărilor expuse sunt lăsate prin testament orașului Sângeorz-Băi (foarte multe documente originale legate de viața și activitatea celei pe care Dumnezeu a predestinat-o cu cele două haruri - pictoriță și soprană – se găsesc în arhiva acestui lăcaș de cultură).

Ileana Anton s-a născut în localitatea Nușfalău (ulterior devenită Mărișelu, de pe Valea Șieului), jud. Bistrița-Năsăud, în 9 decembrie în anul 1890, ca fiică a lui Ioan și Carolina Vasilichi, alături de alte două surori și un frate. Urmează școala primară la Bistrița, primele lecții de pictură și sculptură fiindu-i predate de Iosef Humplik, originar din Viena. La 15 ani se va căsători cu Emil Andrei Chiffa (1882-1952), un funcționar superior de bancă din Bistrița, originar din Turda, dar și un apreciat ziarist, poet și muzician. În 1920, soții Chiffa se vor muta la Cluj, unde Ileana va frecventa artele plastice la Școala Liberă de Pictură (1921-1924), având ca profesori pe Ferencs Acs și Alexandru Popp. Între anii 1924-1929, a făcut parte din Colonia de Pictură în aer liber din Baia Mare, sub îndrumarea maeștrilor Ionas Thorma și Istvan Rettli. Tot în această perioadă, în paralel, a studiat la Cluj muzica cu profesorii Crișan și Pheiffer. În calitate de soprană va susține concerte la: Baia Mare, Cluj, Băile Herculane, Beiuș, Timișoara, București ș. a., cu un repertoriu din creația românească,

ICU CRĂCIUN

cultă sau de inspirație populară, dar și străină: Gh. Dima, T. Brediceanu, I. Borgoveanu, P. Mascagni, F. P. Tosti, G. Puccini, J. E. Massenet, J. Strauss, Mayerbeer, Leo Delibes, Monteverde, Mussorgski, A. Skeletti etc.

Ca pictoriță, în anul 1924, a avut prima expoziție personală la Palatul Banffy (actualul Muzeu de Artă al Transilvaniei) din Cluj, în acest oraș continuând să expună și în anii 1930, 1931 și 1934, apoi în București în 1935, Brașov – 1936 și 1937, Timișoara – 1939. Bineînțeles că în presa vremii toate aceste evenimente sunt consemnate și elogiate, dovadă zecile de tăieturi din ziarele și revistele existente la muzeul sângeorzan.

În anul 1929, pentru a-și perfecționa talentul artistic, Ileana Chiffa va pleca în străinătate, întâi în Italia, apoi în Germania și Franța (la Paris l-a avut profesor pe Tadeus Styca). Această plecare va fi motivul de divorț dintre cei doi soți, de altfel, în anul următor, 1930, Emil se va căsători cu clujeanca Susana Edith Tordai. După ce va divorța de primul soț, la 41 de ani (în 1931), la rândul ei, Ileana se va căsători cu colonelul năsăudean Nicolae Antonu (1878-1957), cel care în timpul Primului Război Mondial fusese prizonier la ruși (3 ani în Siberia), de unde a reușit să evadeze, iar în semn de recunoștință față de Cel de Sus, dar și față de regretata sa soție, Domnica, a ridicat în 1929, odată cu decesul acesteia, la intrarea în Năsăud, un monument care dăinuie și astăzi. Nicolae Antonu s-a stins din viață în 1957 și este înmormântat în Sângeorz-Băi. Puțină lume știe că, deși a făcut o carieră militară strălucită în perioada interbelică, a fost și inventatorul „Fixatorului-anto” (brevet regal cu nr. 13358), îmbunătățit, mai târziu, sub patent universal cu numele „Colanto” (brevet regal cu nr. 14258), dar și al unui umeraș universal, foarte util pentru viligiaturiști.

După pensionarea soțului, între anii 1934-1952, Ileana Antonu a trăit, creat și expus în Timișoara, fiind și membră a Sindicatului Artiștilor Plastici, a Fondului Plastic, lucrând la Uniunea Artiștilor Plastici, filiala Timișoara. În 1952, se va muta în localitatea Șanț, jud. Bistrița-Năsăud, locuind în chirie (Teodor Tanco susține că din cauza sănătății, iar prietena Ilenei, d-na Virginia Rusu – Mateciuc, că aici ar fi primit domiciliu forțat de către autoritățile comuniste din cauza carierei militare a soțului. De la Șanț se vor muta la Sângeorz-Băi, localitate despre care, recent, scriitorul Mircea Cărtărescu – cel îndreptățit să primească Premiul Nobel - afirma cu ocazia lansării cărții „Solenoid” la Bistrița, la Casa Cărții *Nicolae Steinhardt* din 8. 02. 2016: „sunt acasă aici, mă simt pe jumătate ardelean. M-am stabilit într-un fel la Sângeorz-Băi – un loc care nu pare de pe pământ, după părerea mea, un loc absolut uluitor, ca de altfel toate împrejurimile acestui orașel în care mă simt foarte bine”.

Ileana Antonu a trecut la cele veșnice în 18 februarie 1971, fiind înmormântată alături de soțul ei în curtea Bisericii Ortodoxe din Sângeorz-Băi. Cea mai mare parte a lucrărilor sale le puteți admira prin această expoziție omagială, dar și comemorativă, de la Muzeul de Artă Comparată din această localitate. Alte lucrări și documente se află în colecții particulare, la Muzeul Grăniceresc Năsăudean sau la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului, fond Ileana Antonu.

Bibliografie

1. Dr. Lucian Vaida, *Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute Muzeului Năsăudean*, în *Arhiva Someșană*, revistă de istorie și cultură, seria a III-a, vol. VIII, Năsăud, 2009, pp. 280-306.
2. Teodor Tanco, *Creația artistică a Ilenei Antonu*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. II, Bistrița, 1974, pp. 314-316.
3. Ștefan Buzilă, *Familia grănicerească Anton*, în *Arhiva Someșană*, nr. 11, 1929, pp. 50-53.
4. colonel Ionel Cimuca, *Colonelul Nicolae Anton, o personalitate marcantă a Jandarmeriei Române*, în *Glasul Pământului*, revista bistriștenilor și năsăudenilor stabiliți în Banat, nr. 4/2010, pp. 40-43.
5. Radu Sârbu, *Povestea emoționantă a ctitoririi monumentului de la Cruce, troița mântuirii prin credință a colonelului Nicolae Anton*, în *Mesagerul*, anul XXI, nr. 5674, din 9 februarie 2016, p. 1 și p. 6.

DESPRE ARTISTA ILEANA ANTONU ȘI DONAȚIILE FĂCUTE MUZEULUI NĂSĂUDEAN

Dan Lucian VAIDA

Începem aceste rânduri prin a mărturisi că până în urmă cu puțină vreme nu știam aproape nimic despre personajul căruia îi dedicăm prezentarea de față. Totul s-a schimbat în momentul în care ochii ne-au căzut peste câteva fotografii vechi, înfățișând o frumoasă doamnă, surprinsă în timpul unor activități artistice, de pictoriță sau cântăreață, despre care, tot atunci, am aflat că o înfățișa pe Ileana Antonu.

Animat de curiozitatea specifică cercetătorilor din instituțiile muzeale, am purces la drum pentru a afla amănunte legate de acest subiect. Astfel, pe măsură ce datele se înmulțeau, a început să se contureze o poveste fascinantă, cu un personaj fascinant, înzestrat de Dumnezeu cu o inimă mare și cu mult talent artistic. Tocmai de aceea, chiar dacă informațiile obținute nu s-au dovedit atât de abundente pe cât ne-am fi dorit, cel puțin până în acest moment, considerăm oportună punerea lor pe hârtie, pentru a fi transmise mai departe cititorilor.

Paginile următoare au ca punct de pornire medalionul Ileana Antonu alcătuit de către scriitorul Teodor Tanco în primul volum din binecunoscuta lucrare „Virtus Romana Rediviva”¹. După cum reiese din cele scrise de către autor, datele par să fie preluate, în cea mai mare parte, dintr-o „autobiografie” a artistei², care, în ceea ce ne privește, nu am reușit să o consultăm, dar despre care există indicii că s-ar păstra la muzeul din Sângeorz-Băi, alături de alte obiecte, tablouri și documente de familie³.

Ca urmare, reluând și corectând în câteva rânduri informațiile oferite de către Teodor Tanco, am încercat o completare a celor cunoscute, apelând la surse documentare păstrate la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului (Fond *Ileana Anton* și Fond *Emil Chifa*), la documente și materiale păstrate la muzeul din Năsăud, la care se adaugă și mărturiile orale furnizate de către d-na Virginia Rusu-Mateciuc (Igi) din Sângeorz-Băi, o persoană de care Ileana Antonu a fost foarte apropiată⁴. În ultimul moment, ne-a parvenit un scurt studiu pe aceeași temă realizat

---

¹ Teodor Tanco, *Creația artistică a Ilenei Antonu*, în „Virtus Romana Rediviva”, vol. II, Bistrița, 1974, pp. 314-316.

² *Ibidem*, p. 314.

³ Pamfil Bilțiu, *Elena Chiffă Antonu, o reprezentantă a Școlii de pictură de la Baia Mare*, în „Pro Unione” (revista fundației Pro Unione, Baia Mare), 1999, nr. 3, pp. 84-86.

⁴ Elena Virginia Rusu-Mateciuc, n. 18.12.1927, în localitatea Mititei, ca fiică de preot. În anul 1959 este numită educatoare în Sângeorz-Băi, unde o cunoaște pe Ileana Antonu. Reușește să-i câștige încrederea, chiar dacă era mai tânără cu peste 30 de ani, devenind foarte bune prietene. Și astăzi, după patru decenii de la moartea artistei, Virginia Rusu-Mateciuc îi poartă un adânc respect, numind-o „minunata” doamnă Ileana, fiică a plaiurilor năsăudene”.

DAN LUCIAN VAIDA

de către cunoscutul etnolog și folclorist băimărean Pamfil Bilțiu, care s-a dovedit¹ a ne fi de mare folos.

Ileana Antonu (Elena Vasilichi)² s-a născut la data de 9 decembrie 1890, în localitatea Nușfalău (devenită ulterior Mărișelu), de pe Valea Șieului, ca fiică a lui Ioan Vasilichi, notar comunal, și a Carolinei, fiind botezată în ziua de Bobotează a anului 1891³. Matricola născuților din parohia greco-catolică Nușfalău mai consemnează încă trei copii ai soților Vasilichi, două fete și un băiat: Emilia (n. 1892), Eugenia (n. 1895) și Olimpiu (n. 1897).

Urmează școala primară la Bistrița, unde ia și primele lecții de pictură cu Iosef Humplik, pictor și sculptor din Viena, care se afla la Bistrița în serviciile aviației⁴. La o vârstă fragedă, în 1905, se căsătorește cu Emil Andrei Chiffa⁵, funcționar superior la Banca „Coroana” din Bistrița, dar și un apreciat poet și ziarist. În același timp, primul soț al Ilenei Antonu era cunoscut și pentru calitățile sale de muzician, remarcându-se ca un priceput pianist și violonist sau conducând cu succes mai multe coruri din Bistrița.

În 1920 soții Chiffa se mută la Cluj, unde Ileana continuă studiul artelor plastice (1921-1924), la „Școala liberă de pictură” care funcționa în incinta Pavilionului de patinaj din Parcul orașului⁶ având ca profesori pictori renumiți, precum Ferencz Acs⁷ și Alexandru Popp⁸. Între anii 1924-1929 o regăsim în cadrul coloniei de pictură în aer liber de la Baia Mare, lucrând sub îndrumarea maeștrilor Ianoș Thorma și Istvan Retti⁹,

¹ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 85.

² În prima parte a vieții artista semnează cu prenumele de Elena, sub care a fost înregistrată la naștere, iar mai târziu, după a doua căsătorie, o întâlnim cu cel de Ileana. De la Pamfil Bilțiu aflăm că schimbarea s-a făcut pentru a nu se confunda cu pictorița Anton Elena (*op. cit.*, p. 85).

³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare ANDJBN), Matricola botezaților a Bisericii Române Unite a Parohiei Mărișelu pe anii 1868-1895; 1896-1950.

⁴ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 84.

⁵ Emil A. Chilia s-a născut la data de 5 ianuarie 1882, la Turda, unde urmează și studiile primare. Ceva mai târziu, figurează ca elev la o școală comercială din Brașov, după care, între 1901-1903, studiază la Academia Comercială de la Anvers (Belgia). Întors în Transilvania, vine la Bistrița „atras de mișcarea culturală care se înfiripa în oraș și afirmarea elementului românesc”. Aici lucrează ca funcționar superior de bancă (Banca Coroana), desfășurând concomitent o intensă activitate poetică și gazetărească. Ulterior, va activa în diferite orașe din țară: Cluj, Craiova sau Mediaș. Publică mai multe volume de poezii: „Din primăvara vieții” (1907), „Din zile senine” (1908), „Freamăt de codru” (1912), „Din zile de jale și sânge” (1915) etc. Se stinge din viață în anul 1952, fiind înmormântat la Cluj (Teodor Tanco, *Poetul Emil A. Chiffa*, în „Virtus Romana Rediviva”, vol. IV, Bistrița, 1981, pp. 255-258; ANDJBN, fond *Emil Chiffa*, d. 1).

⁶ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 84.

⁷ Reprezentant al școlii de la Baia Mare, pictorul clujean Ferencz Acs (1876-1949) este considerat drept primul promotor al impresionismului în Transilvania.

⁸ Pictorul Alexandru Popp a fost primul director al Școlii de Arte Frumoase înființată la Cluj în ianuarie 1926. S-a implicat activ în organizarea societății Astra, cu rol decisiv în promovarea pe plan național a valorilor artistice ale Transilvaniei.

⁹ Cei doi, alături de Hollosy Simon și Ferenczy Karoly fondează în 1896 Școala particulară de pictură de la Baia Mare. Aceasta va deveni, în scurt timp, o colonie artistică renumită, după modelul altor colonii existente în Europa acelei vremi. Școala de la Baia Mare a devenit până la Primul Război Mondial un fenomen artistic de notorietate central-europeană, cu participanți de pe întreg teritoriul Austro-Ungariei, dar și din România, Polonia, Germania sau alte state europene. De-a lungul unui secol, perioadă în care activitatea artistică s-a desfășurat fără întrerupere la Baia Mare, peste trei mii de artiști plastici (pictori, sculptori, graficieni, ceramiști, designeri) au activat în acest centru.

Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute muzeului năsăudean

perioadă evidențiată și în autobiografia artistei: *câțiva ani am urmat cursurile de vară, conduse de profesorii Ioan Thorma și Șt. Rett, cu 120 de elevi din București, Iași și Cluj. Se lucra toată ziua intens. Aveam multe modele, mai ales țigănci. Se plătea douăzeci de lei pentru patru ore. Făceam excursii cu Thorma pe Dealul Florilor unde erau castani veritabili. Pictam de multe ori și în parcul orașului. Eu eram poreclită Venus din Millo*¹.

Înzestrată încă de mică cu o voce deosebită, avea să studieze în paralel și muzica, fapt care a ajutat-o să se întrețină dar și să se perfecționeze mai departe: *M-am întreținut numai prin vânzarea lucrărilor făcute și concertele date în diferite orașe din țară și străinătate, la Paris, întru-cât am studiat și muzica la Cluj cu maestrul Crișan și Pheiffer*.² În prezențele sale scenice va aborda un repertoriu extrem de variat, atât din creația românească, cultă sau de inspirație populară, cât și din muzica universală, reușind să devină cântăreață de notorietate mondială.³

Unul dintre primele concerte se pare că l-a susținut în 5 aprilie 1924 la Baia Mare, acolo unde își șlefuea și talentul de pictoriță. Spectacolul a avut loc în sala „Cazine românești” bucurându-se de un mare succes în rândurile publicului, Ileana evoluând alături de Camillo de Angelis, profesor la Conservatorul din Cluj și violonist de marcă. Printre compozitorii a căror piese au fost interpretate sunt amintiți: P. Mascagni, F. P. Tosti, G. Puccini, G. Dima, T. Brediceanu și I. Borgoveanu. Din presa vremii a fost selectat următorul pasaj: *Publicul a aplaudat-o frenetic și a chemat-o la rampă de nenumărate ori. A fost un concert bogat în emoții artistice, cum n-a mai văzut publicul din Baia mare și care nu se va uita curând*.⁴

Artista va concerta din nou la Baia Mare, pe aceeași scenă, doi ani mai târziu, eveniment marcat de ziarul „Nagy Baniay Hirlap”: *Cu doi ani am auzit-o și atunci ne-a surprins cu o voce de sunet cristalin o soprană prețioasă. De atunci a făcut un progres uimitor, așa astăzi este o artistă desăvârșită și, mai ales, în genul cel mai pretențios de coloratură. Programul a fost constituit din piese alese din Jensen, J. E. Massenet, J. Strauss, Mayerbeer, Aliabiev. Cele mai grele părți de coloratură le-a cântat cu mare ușurință și claritate, stocaturile, fugile cromatice, trilurile surprinzător de corecte. În partea a doua a programului a cântat doine de T. Brediceanu. În costumul ei frumos național a cucerit auditorii, cântând cu sentiment adânc*.⁵

Anul 1924 pare să-i aducă, de această dată în calitate de pictor, și prima expoziție personală la Cluj, la Palatul Banffy (Muzeul de Artă al Transilvaniei), după cum este specificat pe spatele unei fotografii aflate în colecția muzeului din Năsăud, imagine care o înfățișează pe Ileana într-un colț de curte interioară, stând pe un scaun și citind dintr-o carte, în vreme ce pe pereți îi sunt expuse tablourile. O nouă expoziție personală la Cluj a fost deschisă în 1927, prilej folosit de către revista „Societatea de mâine” pentru a consemna: *Expoziția d-nei Chiffa este un moment remarcabil în șiragul manifestărilor plastice din acest an. D-sa are ochiul atent, retina fină și mai ales un simț ascuțit pentru culoare. Din cele 86 de cadre împărțite pe cei patru pereți ai salei de la prefectură, abia 4-5 sunt desene în carbune, iar restul picturi de o varietate a subiectelor, care dovedește un cules dintr-o lungă perioadă de timp.*

Preferă peisajul, caracterelor umane. Și în peisaj surprinde nuanțe atât de fine, sau efecte de lumină atât de rare („Ultimele raze”), încât acestea par creațiuni ale fanteziei, când ele nu sunt decât experiența unei atente observații a naturii în arta momentele ei

¹ Apud Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 85.

² Apud Teodor Tanco, *Creația artistică a Ilenei Antonu*, p. 315.

³ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 84.

⁴ Apud, *ibidem*, p. 85.

⁵ *Ibidem*, p. 86.

DAN LUCIAN VAIDA

*expresive și exteriorizarea unei sensibilități potențate, fără însă a atinge limita „anormalului” prea mult exprimat în arta modernă.*¹

Pe lângă calitățile artistice, Ileana era apreciată și ca o femeie foarte frumoasă, după cum reiese din mărturiile timpului și imaginile care o reprezintă. Legat de frumusețea artistei merită relatat un episod din viața acesteia, petrecut probabil la începutul anilor '20 și istorisit cu mult patos de către Virginia Rusu-Mateciuc, care, la rândul ei, îl aflase chiar de la protagonista întâmplării. Astfel, regina Maria a României a auzit prin intermediul doamnelor de onoare de la palat că în zona Bistriței ar exista o artistă care-i semăna uimitor de mult. Ca urmare, Ileana, căci despre ea este vorba, a fost invitată la Sinaia, fiind trimisă o mașină pentru a fi adusă. Ajungând mașina în fața palatului, în momentul în care s-a deschis poarta de acces în curte, se zice că regina a ieșit la geam, pentru a privi prin binoclu spre tânăra despre care i se pomenise.

Condusă în fața reginei, s-a aplecat cu multă emoție și modestie zicând: *Să trăiți Majestate! Am venit să vă văd.* Răspunsul reginei a fost: *Ești frumoasă foc!* Apoi adresându-se personalului de la palat: „Poftiți-o vă rog în salonul verde”.

După ce a invitat-o la ceai, regina s-a întreținut cu Ileana, cerându-i să-i povestească despre viața ei. Mai departe, tot la rugămintea gazdei, artista și-a etalat calitățile muzicale, cântând în fața celor prezenți mai multe piese la modă, printre care „Primavera”², în limba italiană, precum și melodii de Tiberiu Brediceanu³. La final, ca semn de prețuire, suverana i-a pus în față două șiraguri de mărgele, unul de perle și altul de chihlimbar, îndemnând-o să-și aleagă unul. Ileana s-a oprit asupra celui de chihlimbar, însă regina, plăcut impresionată, a dat dovadă de și mai multă generozitate, dăruindu-i-le pe amândouă.

În anul 1929 artista pleacă în străinătate, în Italia apoi în Germania și Franța, pentru a-și perfecționa talentul de pictoriță. La Paris studiază cu maestrul Tadeusz Styka (1929-1930)⁴ la Muzeul Louvre, unde a executat lucrări originale și copii, unele considerate monumentale⁵. Prezența sa la muzeu este atestată și de o copie a certificatului emis de „Ministerul Beaux Arts”⁶. În perioada petrecută departe de casă a și concertat cu succes, „culegând elogii și ovații”, după cum ea însăși se exprimă într-o scrisoare, la care vom reveni ceva mai încolo.

Revista franceză „Revu du Vrai et du Beau” (nr. 153/1930, p. 15), făcând referire la perioada când se afla în străinătate, nota: *Cântăreața aplaudată în mai multe orașe din Europa, pictorița de mare talent, cu un temperament vibrant, Elena Chiffa este una dintre cele mai remarcabile personalități ale vremii noastre. Nu voi uita niciodată timbru de soprană atât de clar și corect, această voce de cristal, care, fără a slăbi, se joacă cu dificultățile cu o siguranță de interpretare și ușurință puțin comună. A auzi pe Elena Chiffa este o adevărată încântare*⁷.

¹ *Societatea de mâine*, Cluj, Anul IV, 1927, nr. 22, p. 294.

² Foarte probabil este vorba de piesa „O Primavera”, aparținând cunoscutului compozitor și dirijor italian Pier Adollo Tirindelli (1858-1937).

³ Tiberiu Brediceanu (1877-1968), apreciat compozitor, folclorist și om politic român; din 1937 a devenit membru corespondent al Academiei Române.

⁴ Tadeusz Styka (1889-1954), pictor de origine poloneză stabilit la Paris, unde a și devenit cunoscut, picturile sale fiind expuse la cele mai mari galerii din Franța, Polonia sau SUA.

⁵ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 84.

⁶ Apud Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 314.

⁷ Apud Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 84.

Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute muzeului năsăudean

Plecarea în străinătate a adus și ruptura totală de Emil Chiffa¹. După revenirea în țară, în 1931 se căsătorește pentru a doua oară, de această dată cu colonelul Nicolae Antonu, Comandant al Inspectoratului de Jandarmi Cluj (un an mai târziu va ocupa funcția de Comandant al Inspectoratului de Jandarmi pe Transilvania)². La rândul său, și acesta mai fusese căsătorit, prima sa soție, Domnica, murind doi ani mai devreme, în 1929³.

Și după recăsătorire va continua cariera artistică, atât în calitate de cântăreață cât și de pictoriță. De această dată, soțul i-a fost aproape în permanență și a susținut-o în activitățile sale. Sunt menționate concertele desfășurate pe 23 august 1933 la Băile Herculane, în 18 ianuarie și 2 mai 1942 la Beiuș, la 2 septembrie 1945 la Timișoara⁴. La 1 aprilie 1936 susține un recital în București, la sala Dalles, prezența sa fiind, de asemenea, anunțată în presă: programul foarte variat pe care artista noastră îl va executa, va mulțumi și publicul românesc, așa cum mulțumit a rămas publicul francez, german și italian, când Ileana Antonu a concertat acolo cu mari succese⁵. Ca artistă plastică deschide în continuare expoziții, la Cluj - 1930, 1931, 1934; București - 1935; Brașov - 1936, 1937; Timișoara - 1939⁶.

¹ După despărțirea de Ileana, Emil Chiffa se va căsători, în 1930, cu Susana Edith Tordai din Cluj, căreia i se datorează, în calitate de donatoare, fondul cu numele poetului, aflat la Arhivele din Bistrița.

² Nicolae Anton (alintat de către apropiați Niculiță) este descendentul unei brave familii de grăniceri năsăudeni, atât bunicul său Ioan, cât și tatăl Teodor, fiind militari de carieră. S-a născut la 24 iunie 1878 la Năsăud. După absolvirea Gimnaziului Grăniceresc din Năsăud, se înscrie la Școala Militară de la Sibiu, în 1898 promovând în rândurile ofițerilor. Începutul Primului Război Mondial îl găsește cu gradul de căpitan la Regimentul de Infanterie nr. 60 de la Agria (Ungaria). În această perioadă administrația ungară îi transformă numele în Antonu, formă sub care va semna și cea de-a doua soție, Ileana. Participă la luptele din Polonia și Galiția, unde este rănit de mai multe ori. În mai 1915 ajunge prizonier la ruși. Fiind rănit este internat la un spital din Moscova, de unde încearcă să evadeze, dar este prins de cazaci și trimis în Siberia. Rămâne în lagăr până în 1918, când evadează din nou și, după multe peripeții, în mai 1918 se prezintă la regimentul său. În noiembrie 1918 este avansat maior, dar după scurt timp, ca urmare a căderii frontului italian, se întoarce acasă.

Aflându-se în zona Bistriței, este cuprins de efervescența manifestărilor premergătoare Marii Uniri. Este însărcinat de către Senatul Român din Ardeal cu formarea Gărzii Naționale din județ. La Adunarea de la Alba Iulia, Nicolae Antonu a fost ales membru în Marele Sfat Național. La sfârșitul lunii ianuarie 1919 este primit în armata română, fiind repartizat la Cluj.

În iulie 1919 este avansat la gradul de locotenent-colonel, fiind numit pretor la Divizia a 20-a Infanterie, cu care s-a ocupat Ungaria. În 1920 este transferat la Regimentul 10 de Jandarmi din Cernăuți, iar între anii 1922-1928 a condus Regimentul 3 de Jandarmi de la Galați, perioadă în care a obținut și gradul de colonel (1923). La 25 octombrie 1928 este mutat în Garnizoana Sibiu, având calitatea de Inspector Tehnic la Corpul de Jandarmi.

Anul 1929 îi aduce încă două transferuri, în februarie la Chișinău, în calitate de Comandant al Brigăzii 3 de Jandarmi, iar în toamnă la Cluj, inițial ca Inspector, apoi pe postul de Comandant al Inspectoratului 6 de Jandarmi. Cea mai înaltă funcție o va ocupa în vara anului 1932, când va fi numit la comanda Subinspectoratului General de Vest (Inspectoratul de Jandarmi pe Transilvania). La 24 iunie 1934 se pensionează pentru limită de vârstă.

A primit mai multe medalii și decorații, dintre care „Coroana României” în grad de ofițer (1922), „Steaua României” în grad de ofițer (1925) și „Coroana României” în grad de Comandor (1935). Sfârșește din viață la 23 octombrie 1957 la Sângeorz-Băi (Ștefan Buzilă, *Familia grănicerească Anton*, în „Arhiva Someșană”, nr. 11, 1 929, pp. 50-53; col. Ionel Cimuca, *Colonelul Nicolae Anton, o personalitate marcantă a Jandarmeriei Române*, în „Glasul Pământului - Revista bistrițenilor și a năsăudenilor stabiliți în Banat”, nr. 4/2010, p. 40-43; ANDJBN, fond *Ileana Antonu*, dd. 1-3).

³ Prima soție a lui Nicolae Antonu, Domnica (n. Chirtop) era de loc din Câmpeni (pe atunci județul Turda), unde s-a și căsătorit cu soțul ei, în martie 1919.

⁴ Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 315.

⁵ Apud *ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 316.

DAN LUCIAN VAIDA

Cu prilejul expoziției personale găzduită la Cluj, între 26 mai și 14 iunie 1934, care a reunit un număr foarte mare de lucrări, „Gazeta Ilustrată” relatează: *Am simțit că în dosul fiecărei pânze e o emulație, un proces de fericită îmbinare între suflet și culoare. Și dacă cineva m-ar întreba unde am văzut în expoziția d-nei Antonu aceste lucrări, i-aș răspunde: în solida culoare a unor flori din unele pânze, cât și îngustul frumos risipit al atâta dăruire în întreaga sală a expoziției*¹.

După pensionarea soțului, petrecută în 1934, a trăit mulți ani la Timișoara, unde a continuat să creeze și să expună, ca membră a Sindicatului Artiștilor Plastici, până la desființare, în 1950, și apoi a Fondului Plastic². O bună perioadă de timp a lucrat la Uniunea Artiștilor Plastici, Filiala Timișoara³. Concomitent a desfășurat și o susținută activitate politică și obștească, ca membră a Uniunii Femeilor Antifasciste din România (UFAR)⁴, apoi ca membră a Uniunii Femeilor Democrate din România (UFDR)⁵.

În anul 1952 familia Antonu se mută în localitatea Șanț (județul Bistrița-Năsăud), în condiții încă nu foarte bine lămurite. Varianta consemnată de către Teodor Tanco, cu referire doar la artistă, ne spune că *din cauza sănătății se stabilește în comuna Șanț*⁶. O altă versiune, poate mai apropiată de adevăr, având în vedere cariera militară a lui Nicolae Antonu, este că au primit domiciliu forțat la Șanț, fiind nevoiți să stea cu chirie la o familie ce era mereu cercetată în privința comportamentului celor doi soți⁷.

După încă câțiva ani, familia Antonu se mută în Sângeorzul Român, devenit în 1962 orașul balnear Sângeorz-Băi, unde cei doi vor rămâne până la moarte. Și după dispariția soțului, în 1957, Ileana va continua să picteze. Virginia Rusu-Mateciuc își amintește că artista iubea foarte mult florile de măr, pe care primăvara le imortaliza în picturile sale, o parte vânzându-le pentru a-și asigura traiul zilnic. Tot la Sângeorz aflăm că organiza „serate artistice”, unde se strângea foarte multă lume, atât localnici, cât și persoane aflate la tratament în stațiune.

Încă de la începutul anului 1970, îmbolnăvinduse, se pune problema împărțirii bunurilor personale, cu valoare artistică sau istorico-culturală. Aceasta reiese și dintr-o scrisoare trimisă din spital Virginiei Rusu-Mateciuc, pe care o reproducem parțial, textul oferind și alte detalii interesante⁸:

10-11 aprilie 1970

Igi mea dragă.

Eu nu mai înțeleg nimic în graba asta ce să petrece aici, fiecare cu altă idee, cu alte planuri, parcă mâine a-și închide ochii.

¹ Apud Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 85.

² Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 316.

³ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 85.

⁴ Uniunea Femeilor Antifasciste din România (UFAR) a luat ființă în 1945, cu următoarele secții: culturală, de presă, sanitară, financiară, juridică, provincie.

⁵ Uniunea Femeilor Democrate din România (UFDR) s-a constituit în 1948, având la bază un program ce promova: participarea la luptă pentru pace și întărirea regimului democratic, consolidarea drepturilor câștigate de femei, ridicarea nivelului politic al femeii, calificarea femeii muncitoare, ocrotirea mamei și copilului.

⁶ Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 316.

⁷ Informație: Virginia Rusu-Mateciuc.

⁸ Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean (în continuare AMGrN), dosar *Ileana Antonu*.

Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute muzeului năsăudean

Graba strică treaba, Cum pot să iau o hotărâre așa spontană, făcând un act cu notarul de stat, dacă eu nu sunt acasă, ca să iau fiecare obiect în parte, cui, ce las și cui va aparține.

Aici în cameră nu se poate nimic discuta fiind o bolnavă alături de mine foarte grav cu mari dureri, și are lipsă de liniște.

Igi dragă tu-mi cunoști mai bine toată activitatea mea artistică, și planurile ce vrem să facem împreună, în acest colț de Țară, și care o dedic memoriei soțului meu drag care s-a legat de acest pământ din granița năsăudeană al jud. Bistrița-Năsăud.

Pretutindeni a lăsat urme frumoase și neuitate pe unde a trecut. La marginea Năsăudului, drumul spre Rebrîșoara, a ridicat un monument frumos, mulțumind bunului Dumnezeu că s-a reîntors acasă din războiul unde a luptat și el contra Rușilor, l-au luat prizonier, l-au trimis în Siberia la Irkuks și după grele încercări i-a reușit să evadeze împreună cu un Polonez în haine îmbrăcați ca muncitori. S-a ținut de cuvânt, că dacă ajunge iar acasă în Țara lui dragă își vinde căsile din Năsăud, și ridică acel postament ca mulțumită celui atât puternic că l-a ajutat.

Hristos bătut în aramă pe un soclu sculptat în lemn, acoperit cu țiglă, împrejmuit de două bănci de piatră, unde atâți oameni obosiți poposesc și se rugau Mântuitorului nostru Hristos să le ajute. Pe placa de marmoră încrustat cu litere de aur sens:

Credința te va mântui!

Era în armata austro-ungară la Budapesta și el ca bun român și băștinaș al Sumanelor negre din Granița Năsăudeană, a 5-ea generație de ofițeri din Năsăud de pe vremea Mariei Tereza.

Precum spunea Napoleon pe câmpurile lui de luptă; să am eu soldații sumanurilor negre, a-și cucerii toate războaiele.

Stau și meditez aici în acest spital cum a-și putea să părăsesc acel colț de țară atât de dragă lui? Și eu ca fiică din Năsăud, băștinașa familiei noastre și chiar ceva rudă cu soțul meu.

Sentimentul natal e legat de acest pământ sfânt nouă, care lasă rădăcini adânci în acel pământ glorios care a dus faima lumii întregi.

Eu ca o bună româncă care am dus cu mine plecând în străinătate, măiestria artei noastre populare, cu costumele noastre unice artistice ca execuție și colorit, lăsând să răsune duioasele noastre Doine, în Italia, Germania și Paris, doi ani culegând elogii și ovații în sălile de concert prin aplauze frenetice.

În stabilirea locurilor unde urma să ajungă patrimoniul artistei, un rol important pare să fi avut câteva persoane care i-au fost apropiate în ultimii ani de viață, au iubit-o și au prețuit-o, atât ca artist cât și ca om. Amintim pe Alexandru Husar, Onisim Filipoiu și Teodor Ghițan, trei nume cunoscute pentru contribuția lor la cultura năsăudeană din ultimele decenii. Predarea bunurilor implică alte două nume, dascălul și sociologul Iosif Ioan Balu și executorul testamentar Eugenia Gavrilu.

Prin testamentul redactat la 25 ianuarie 1971, tablourile și lucrările de artă au fost donate Casei de Cultură din Sângeorz-Băi, dar și altor instituții de cultură¹ Ulterior, lucrările rămase la Sângeorz-Băi au intrat în inventarul Muzeului de Artă Comparată, devenit în prezent un adevărat templu al artelor, de care, cu siguranță, și Ileana Antonu ar fi fost mândră. În ce privește celelalte instituții unde se păstrează creații ale pictorului Ileana Antonu, în afară de Muzeul Grăniceresc Năsăudean, la care vom reveni, este

¹ Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 316.

DAN LUCIAN VAIDA

posibil ca lucrări purtând aceeași semnătură să fi ajuns și la Muzeul Brukenthal din Sibiu sau la București¹.

Ileana Antonu s-a stins din viață la 18 februarie 1971, eveniment anunțat printr-o telegramă și muzeului din Năsăud². A fost înmormântată alături de soțul ei, dormindu-și somnul de veci în cimitirul din curtea Bisericii Ortodoxe din Sângeorz-Băi, lăcaș căruia i-a călcat mereu pragul, fiind o femeie deosebit de credincioasă.

Cum spuneam, pe lângă muzeul din Sângeorz-Băi, unde se păstrează cea mai mare parte din patrimoniul artistei, muzeul din Năsăud se numără printre instituțiile care și-au îmbogățit zestrea prin donațiile Ilenei Antonu. O primă donație s-a făcut în primăvara anului 1970, primirea bunurilor fiind consemnată în registrele de evidență ale muzeului. Este vorba de mici tablouri de familie ale soțului, de două desene în cărbune semnate de către autoarea donației, precum și de câteva fotografii înrămate, după cum urmează:

1. Pictură în ulei pe pânză, înfățișând pe Ludovic Clococeanu, tatăl lt. col. Ludovic Clococeanu³ (MGrN, nr. inv. 3947);

2. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe un văr al lt. col. Ludovic Clococeanu (MGrN, nr. inv. 3961);

3. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe soția lt. col. Ludovic Clococeanu (MGrN, nr. inv. 3962);

4. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe fratele lui Ioan Anton⁴ (MGrN, nr. inv. 3963);

5. Fotografie pe placă de argint, în ramă de lemn, reprezentând pe Teodor Anton⁵ (tatăl col. Niculiță Antonu), reîntors de la concursul de scrimă de la Varșovia - 1847 (MGrN, nr. inv. 3964);

6. Tablou în ramă de lemn, reprezentând pe căpitanul Teodor Anton
- fotografie după pictură (MGrN, nr. inv. 3949);

7. Tablou în ramă de lemn, reprezentând pe căpitanul Nicolae Anton, unchiul lui Niculiță Antonu - fotografie după pictură (MGrN, nr. inv. 3950);

8. Pictură în ulei pe pânză, înfățișând pe col. Ludovic Anton, fratele colonelului Niculiță Antonu (MGrN, nr. inv. 3965);

¹ Pamfil Bilțiu, *op. cit.*, p. 85. Informația conform căreia o parte din creația Ilenei Antonu a ajuns la Muzeul Brukenthal ne-a fost furnizată și de către d-na Virginia Rusu-Mateciuc, dar a fost infirmată de colegii de la Sibiu.

² AMGrN, Dosar cuprinzând corespondența pe anul 1971.

³ Ludovic Clococeanu (a se pronunța Clocoțian; 1796-1866), nobil de Veneția de Jos (în actualul jud. Brașov), ofițer în cadrul Regimentelor de graniță de la Orlat și Năsăud. A fost o prezență activă în timpul Revoluției de la 1848-1849, pe atunci cu gradul de maior, deținând comanda trupelor imperiale staționate în apropierea Blajului. A participat la Adunarea Națională de pe Câmpia Libertății de la Blat din 3/5 mai 1848 și, de asemenea, la cea de a treia Adunare a românilor, în septembrie același an. În 1851 este amintit cu gradul de locotenent-colonel. Una dintre fiicele sale, Elisabeta, s-a căsătorit în 1866 cu Teodor Anton, cei doi fiind părinții col. Niculiță Antonu, soțul Ilenei Antonu, (Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 49; Alexandru Bucur, Cornel Lup, *Ofițeri români din Regimentul 1 grăniceresc*, p. 32).

⁴ Ioan Anton (1783-1861), locotenent în Regimentul grăniceresc Năsăudean. A fost bunicul dinspre tată a col. Niculiță Antonu (Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 47-49).

⁵ Teodor Anton (1824-1903), absolvent al Institutului Militar din Năsăud. A fost căpitan cezaro-crăiesc și a participat la evenimentele de la 1848-1849. Este tatăl col. Niculiță Antonu (Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 49).

Despre artista Ileana Antonu și donațiile făcute muzeului năsăudean

9. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe Niculiță Antonu și Sabin Banciu în trei ipostaze (MGrN, nr. inv. 3968);

10. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe col. Niculiță Antonu (MGrN, nr. inv. 3967);

11. Fotografie în ramă de lemn, înfățișând pe Ileana și Nicolae Antonu (MGrN, nr. inv. 3966);

12. Fotografie în ramă de lemn, reprezentând pe Ileana Antonu (MGrN, nr. inv. 4456);

13. Desen în cărbune - portret col. Niculiță Antonu, semnat Ileana Antonu (MGrN, nr. inv. 3958);

14. Desen în cărbune - portret col. Niculiță Antonu, semnat Ileana Antonu (MGrN nr. inv. 3959).

Nu am găsit în arhiva muzeului actul oficial de donație, dar am identificat, în schimb, o scrisoare a Ilenei Antonu adresată directorului muzeului, Alexandru Giurgiuca, datată 8 ianuarie 1971, cu șase săptămâni înainte de trecerea sa în neființă, care face referire la acest fapt:

D-le Director Giurgiuca!

Datorită faptului că nici până azi nu ați binevoit a mă onora cu un răspuns oficial, de când v-am predat obiectele de artă din luna mai 1970.

Vă rog să binevoiți a confirma oficial primirea obiectelor în patrimoniul muzeului cu nr. de înregistrare. Totodată mai adaug dorința expresă ca obiectele donate să fie expuse, în original în vitrine și nu ținute în locuri unde nimeni nu le poate vedea.

Nerespectând această voință a mea îmi rezerv dreptul de a anula donația și a reclama înapoierea obiectelor donate muzeului.

Ileana Antonu¹.

Nu știm sigur dacă Ileana Antonu a primit răspunsul așteptat, dar este posibil ca acesta să fi venit, de vreme ce la data de 25 ianuarie 1971 lasă prin testament muzeului din Năsăud cinci tablouri din creația proprie. Registrul de inventar al muzeului arată că picturile au fost înregistrate la data de 11 martie 1971. Primirea lucrărilor este confirmată și de o adresă, datată 15 martie 1971, trimisă din partea muzeului către executorul testamentar al artistei, Eugenia Gavriliu:

Muzeul Năsăudean Năsăud

Nr. 15 din 15.03. 1971

Către,

Tov. Eugenia Gavriliu Str. Republicii, Nr. 2/a, Sângeorz-Băi

Se confirmă în mod oficial de către direcțiunea muzeului năsăudean că au fost primite tablourile donate acestei instituții de către doamna ILEANA ANTON, conform testamentului Nr. 93 din 25.01. 1971, prin executorul testamentar EUGENIA GAVRILIU.

Aceste tablouri au fost ridicate la data de 04. 03. 1971 de către tov. Muzeograf Ion Nistor și au fost înregistrate în registrul de bază al muzeului după cum urmează:

1. Autoportret - Ileana Anton, nr. inv. 3112;

¹ AMGrN, Dosar cuprinzând corespondența pe anul 1971.

DAN LUCIAN VAIDA

2. Col. Nicolae Anton, soțul Ilenei Anton, nr. inv. 3113;
3. Catedrala din Rouen - reproducere după Claude Monet, nr. inv. 3114;
4. Pictorul stângaci Iosef Schleubus din Varșovia, nr. inv. 3115;
5. Badea George colectivist, nr. inv. 3116.

Director Năsăud

Alexandru Giurgiuca 15.03.1971¹.

Cele cinci picturi se află și în prezent la muzeul din Năsăud, purtând însă numere de inventar diferite față de cele înscrise la data înregistrării².

Pentru un scurt comentariu, ne oprim asupra portretului intitulat „Badea George colectivist”. Este lucrarea despre care Teodor Tanco scria că a participat în anul 1957 la expoziția regională de la Cluj, fiind remarcată de ziarul „Făclia” prin cuvintele: *un personaj de o mare adâncime psihică, prezintă Ileana Antonu. Badea Gheorghe cu ochii lui limpezi ca o apă, cu mustață groasă ca vrabia și cu toată străfulgerarea de suflet...*³ Cel mai probabil, tabloul în cauză înfățișează un țăran din localitățile Șanț sau Sângeorz-Băi, unde artista a locuit și a pictat în acei ani. Așezările respective, situate la poalele Munților Rodnei, nu au fost niciodată colectivizate, dar lucrarea participând la o expoziție organizată într-o perioadă de „mărețe transformări”, trebuia să primească un titlu adecvat, ceea ce s-a și întâmplat.

Din motive să zicem financiare, reproducerea tablourilor găzduite la Năsăud a fost posibilă în acest studiu doar în variantă alb-negru. Cu siguranță, nu va trece mult și lucrările cunoscute ale Ilenei Antonu, indiferent de locul unde se află, vor fi reunite într-un album color, realizat în condiții grafice superioare, omagiu adus memoriei și talentului celei care și-a dedicat artelor întreaga sa viață.

La muzeul din Năsăud, patrimoniul legat de Ileana Antonu s-a îmbogățit în anul 2000, când d-na Virginia Rusu-Mateciuc a donat câteva documente scrise și mai multe fotografii înfățișând pe artistă în diferite momente ale vieții. Imagini care să o reprezinte am găsit, de asemenea, la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului⁴ și în colecția muzeului din Sângeorz Băi⁵. Cele pe care le-am considerat reprezentative și de o calitate corespunzătoare au fost redată la finalul textului.

Asupra personalității Ilenei Antonu ne propunem să revenim și cu altă ocazie, pe măsură ce vor apărea noi elemente legate de viața și creația sa artistică. Spre exemplu, ar fi interesant să aflăm detalii privind măiestria de care dădea dovadă în arta ceramicii, despre care, în afară de mărturiile Virginiei Rusu-Mateciuc, nu cunoaștem nimic, cu excepția, poate, a unei fotografii care o prezintă pictând astfel de vase. Totodată, poate se va găsi timp pentru a dedica câteva pagini soțului artei, renumitul comandant de jandarmi, dar și altor membri ai familiei din care Niculiță Antonu descinde, cu o contribuție importantă la istoria Năsăudului și chiar a Transilvaniei, cărora încă nu li s-a acordat locul cuvenit în istoriografie.

¹ *Ibidem*.

² În aceeași ordine a lucrărilor, actualele numere de inventar sunt: 3952; 3953; 3955; 3948; 3151.

³ Apud Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 316.

⁴ ANDJBN, fond *Ileana Antonu*, d. 1.

⁵ Mulțumim soților Mariana și Maxim Dumitraș, de la Muzeul din Sângeorz Băi, pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție fotografiile menționate.

Judecătoria de pe ul. Năsăud, în Alexandru cel Mare

BISERICĂ
ȘCOALĂ
SOCIETATE

Năsăud

- 21 septembrie 1865 -

În zilele trecute furăm norociți a vedea deschisă și a treia clasă gimnazială la gimnaziul nostru de aici.

După ce – pe baza concursului publicat – s-au ales în 18 august a.c. în doi profesori provizorii, aceia s-au și chemat să-și ocupe posturile sale. În 1 septembrie au depus jurământul în fața directorului gimnazial și a șefului districtual cum și a inteligenței române din Năsăud. după aceea s-au ținut conferința profesorală în care s-au împărțit studiile, s-au ordonat profesorii de clasă și s-a ales actuarul pentru anul școlastic curent. Înscrierile s-au făcut în 2 și 3 septembrie, iar în 4 septembrie s-au și început prelegerile.

„Veni sancte” era să se țină în 3 a aceleași luni, însă lipsind încă mulți școlari, s-a amânat până în duminica următoare când s-a ținut cu toată ceremonia cuviincioasă.

Numărul școlarilor e destul de mare. Sunt înscriși:

Gimnaziu:

Clasa I	51
Clasa a II-a	19
Clasa a III-a	31
Laolaltă	101

Școala normală:

Clasa I	56
Clasa a II-a	69
Clasa a III-a	68
Clasa a IV-a	60
Laolaltă	243

Preparandie:

Clasa I	12
Clasa a II-a	10
Laolaltă	22

Suma totală școlarilor este, dară, 405. Cerul să reverse în abundență roua grației sale peste aceste plântuțe crude a națiunii și peste grădinarii lor¹!

¹ *Sionul Românesc*, Viena, Anul I, 1865, nr. 7, p. 82.

DE PE LÂNGĂ SOMEȘUL MARE

- în martie 1866 -

„Luminează-te și vei fi, voiește și vei putea” este moto-ul ce-l poartă și-l purta un ziar din România („Românul”). Aceste sentințe se pot - după părerea – prea bine aplica și la noi. Am avut modru și putința să facem mai mult de cum am făcut, înțeleg în biserică; am putea sta altmintrelea de cum stăm. Literatura noastră bisericească ar putea fi mai avută de cum e; am putea avea cărțile teologice toate, însă nu avem afară de un drept canonic și acela încă în limba latină și afară de istoria bisericească, niciuna. Bărbați care să fie în stare a-l edita am avut și de nu-l avem, cauza este că nu mult ne-am ostenit sau să o spun verde, nu am voit. Cine ne-a împiedecat să ne regulăm treburile interne, să ne corijăm cărțile bisericești? Nime. Cine ne-a împiedecat a ține sinoade? Nime, document nerăsturnabil în privința aceasta este răspunsul nunțului apostolic din Viena dat acelor bărbați care, deși din statul civil, totuși pentru interesul comun au mers să vadă dacă Roma – cum s-a tot zis, într-adevăr – ne oprește a ține sinodul? Și s-au convins, din contra. Dar apoi sinodul provincial oare cine l-a împiedecat?

Acum vrem să facem oarecare și cum? Iaca așa:

În zilele trecute veni un circular de la măritul ordinariat episcopesc în care suntem provocați a răspunde dacă voim a vedea literele străbune în biserică ori suntem îndestulați cu juvete ale Sf. Ciril? Căci la Blaj vor a edita cărțile bisericești cu litere. A întreba în anul mântuirii 1866 despre aceasta, cuget a fi de prisos. Iar de altă parte, - deși zic, onoare Blajului pentru acest pas! – însă, mie, totuși nu-mi pare a fi prea nimerită această cale. Cărțile noastre bisericești sunt pline de cuvinte străine și trebuie corectate. Aceasta e un lucru mare, un pas însemnat și trebuie pipăit bine și apoi făcut. Competența de a face o revizuire și a schimba cuvinte în cărțile bisericești mi se pare că ar fi a sinodului provincial; acela ar trebui să revadă cărțile și apoi autorizate de acela să se ducă sub tipar. Căci dacă sunt a se tipări cărți cu litere și, prin urmare, a se corija, aceea e a se face pentru toată provincia, iar nu numai pentru o dieceză. Dacă suntem uniți sub un cap, apoi să fim deplini uniți. Fiecare păstor are drept și datorie a vedea și cenzura aceea ce dă în mâna fiilor săi sufletești și aceasta se poate face numai în sinod provincial a cărui conchemare o cer mii de cauze. În urmă, mi-aduc aminte că de cumva s-ar concrede revizuirea cărților și corijarea lor unui bărbat, poate că în zelul său de a romaniza cărțile, le-ar latiniza. Apoi, în urmă, e de a se lua în seamă și ortografia; aceea încă trebuie să corespundă, pentru că au a le citi nu numai oamenii literali care cunosc limba latină, fără și cantori, dascăli, etc.

Iată ce simțim noi cei de pe lângă Someș despre editarea cărților cu litere latine¹!

¹ *Sionul Românesc*, Viena, Anul II, 1866, nr. 7, p. 83 (articolul este semnat de „M...” ceea ne duce cu gândul că ar aparține sângeorzanului Maxim Pop).

DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

Poziția cea mai frumoasă la care se știu adapta Districtul Năsăudului prin curajul și virtuțile sale cetățenești, cu cât umple inimile românilor de bucurie și speranțe, cu atâta deștepta în unii-alții conlocuitori din patrie temeri și îngrijiri, - toate acestea nu atâta prin eluptarea unei jurisdicțiuni autonome curat române, cât prin măsurile ce le-a luat și le ia spre a consolida tot mai mult și a-și asigura un viitor mai ferice pe baza cea mai solidă din lume, pe baza culturii naționale.

Sacrificiile ce le face districtul nostru spre scopul acesta, se pot numi cu tot dreptul grandioase. Să ne aducem numai aminte că districtul nostru stete în curs de 100 de ani sub un regim militar nenațional, că pe când bărbați în virtute roșeau cu sângele lor mai toate câmpurile de bătălie ale Europei cu o bravură recunoscută de toți, acasă muierile trebuiau să țină de coarnele plugului, să poarte furca, sapa și coasa ca să-și scape copiii și familia de foame; să cugetăm, în fine, la situația cea muntoasă și sterilă a districtului și, apoi, a bună seamă vom admira abnegarea de sine care, în mijlocul lipsurilor și nevoilor de tot felul, știu să-și întemeieze următoarele fonduri:

1. Fundațiunea numită „fondul scolastic comunale”, întemeiat la anul 1838 prin străduința nemuritorului Marian, din venitul crâșmăritului în cele trei luni de toamnă, menirea căruia e a întreține școlile satești.

Intenția fondatorilor fu a scăpa în modul acesta comunele de aruncături, iar pe învățători de suferințe și frecături. Fiecare comună trebuia să-și ridice partea ei la cifra de 2.000, 2.500 sau 4.000 fl. m.c. după numărul sufletelor și proventele comunale. În starea-i completă, fondul total era să numere 130.000 fl. m.c. sau 136.500 fl. v.a.; multe comune însă deciseră a trece cifra proiectată, urcându-și fondul până la 6.000 fl. v.a. Multe comune și-au completat deja fondul, celelalte se nevoiesc din toate puterile a și-l întregi și așa școlile comunale din districtul nostru peste puțin se vor putea organiza pe baze sigure.

2. Fundațiunea a doua poartă numirea: „fond de stipendie”, și număra astăzi peste 100.000 fl. v.a. Acest fond, în timpul sistării regimentului, era fond de montur și avea menirea ce o arăta numele însuși. Desființându-se regimentul în anul 1851 și pierzându-și fondul destinația primitivă, grănicerii rezistară poștei de a împărți între dânșii fondul adunat din relutul pentru lemnele prestate ofițerilor din regiment, parte din cruțări de papuci și montur, parte din unii munți arendați, și-l prefăcură tot la anul 1851 în fond de stipendie, din interesele căruia se împărțesc în fiecare an câte 4.000 fl. v.a. la studenți și meseriași grăniceri.

Mărimea stipendiilor variază de la 40 fl. până la 400 fl. v.a., apoi viatic, cărți, etc. Astăzi fondul acesta se sporește din interesele sale și din arenda de pe unii munți comuni, care sunt un bun comun neîmpărțibil „al tuturor” comunelor foste grănicerești din acest district.

Sărăcia generală a grănicerilor, precum și dorul de a se adăpa în măsură cât se poate de mare din științele umanitare, de la care în timpul sistării regimentului erau reținuți sistematic, fură motivul pentru strămutarea fondului de montur în fond de stipendie. La desființarea regimentului se lua și fondul acesta ca multe alte bunuri grănicerești în administrarea erariului financiar și avurăm multe lupte până când, abia la anul 1862, căpătarăm dreptul de dispunere asupra lui. Câtă daună spirituală – și încă nereparabilă – se făcu tinerilor grăniceri prin retragerea stipendiilor în timp de doisprezece ani, poate judeca orișicine.

DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

3. Fundațiunea a treia e cea mai tânără, totodată însă și cea mai mare și poartă numele „fondul scolastic central”. Dânsa se întemeia cu ocazia înființării districtului nostru la anul 1861 când comunele foste grănicerești, sub înțeleapta conducere a căpitanului suprem, oferă în cea mai mare coînțelegere și umanitate, fără distingere de „unit” și „neunit” 3/4 din dreptul crâșmăritului de peste tot anul, cu scop:

a) a întreține și a reorganiza după trebuință cele cinci școli triviale din Zagra, Telciu, Sân-Georgiu, Borgo-Prund și Monor;

b) a întreține școala normală și cea de fete din Năsăud,

c) a fonda în Năsăud un gimnaziu național complet de opt clase și o școală reală de trei sau mai multe clase;

d) a fonda tot în Năsăud un convict pentru 100 tineri născuți grăniceri.

Menirea aceasta se făcu pe când provențele amintite se administrau de erariul financiar, care puse mâna pe le în anul 1851 când se desființa regimentul. La anul 1861, Maiestatea Sa Preabunul nostru Împărat, restituie comunelor de pe Valea Rodnei dreptul regal; cercul Borgoului și acela de „După târg” oftează încă și până în ziua de astăzi după un drept clar ca lumina soarelui. Sperăm că părintescul regim al Maiestății Sale, când e vorba de „drepturi”, nu va face deosebire între frații care în decurs de un secol nu s-au deosebit întru împlinirea „datoriilor” lor către tron și dinastie.

De atunci școlile triviale din Valea Rodnei s-au reorganizat și prefăcut în școli câte de trei clase, iar în Năsăud s-a înființat și deschis gimnaziul proiectat care, astăzi, numără patru clase; celelalte proiecte așteaptă încă realizarea lor.

Iaca jertfele ce le aduseră bravii grăniceri întru interesul culturii naționale. Și ca fapta aceasta să fie deplină, dânsii compuseră și „Instrumentul fundațional și statutele” de lipsă și aleseră un comitet de vreo 40 de membri, pe care-i însărcinară cu executarea dorințelor și intențiilor lor. Cu aceasta, misiunea fondatorilor e finită; rămâne acum la comitet a-și înfățișa deplin sublima sa chemare, rămânând pururi la înălțimea misiunii: de a nu risipi ceea ce s-a făcut în deplina unire și frățietate. Aceasta e o dorire generală.

Și totuși ne temem ca să nu se adeverească cumva și la noi zisa: că e mai greu a ținea decât a câștiga.

Însă la această temere ne dau frecările ce se iviră cu ocazia adunării generale a comitetului administrator din 17 august a.c. Între agendele acestei adunări era și alegerea de doi profesori la gimnaziul nostru, care cu începutul anului școlastic 1866/67 deveni gimnaziu inferior complet de patru clase. Încă de când se deschise gimnaziul, reverendisimul domn vicar Grigore Moisil suplini la acest institut un post de profesor și director provizoriu, deoarece niciunul dintre profesorii ordinari nu avea calificarea prevăzută în instrumentul fundațional pentru postul de director. Cu ocazia acestor alegeri, comitetul speră a-și putea alege director ordinar și așa a mântui pe domnul vicar barem două din cele șase oficiu, ce le una în persoana sa (vicar, inspector școlastic districtual, președinte la comitetul administrativ, catihet preparandial, profesor și director gimnazial). Comitetul deveni în cea mai mare perplexitate când văzu că niciunul dintre concurenții noi nu aduc cu sine calificarea de director gimnazial. Ce era acum de făcut? Se decisă „după culise” a mai apela la vechiul uz și a ține pe domnul vicar și în anul viitor de catehet și director gimnazial pe lângă o remunerațiune de 500 fl. v.a. Când se ivi propunerea aceasta în ședința publică, se scoală domnul membru, domnul Basiliu Buzdug, cunoscut de român zelos, bărbat rezolut și onest și într-o cuvântare mai lungă spune că e inamicul oricărei centralizări, prin urmare și a concentrării atâtor oficii într-o persoană, cu atât mai mult cu cât urmările triste ale acestei

DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

Împrejurări zac pe față și, adică, la examenul de vară, atât gimnaziștii, cât și preparanzii dădură din religie, obiectul ce-l propune domnul vicar, răspunsuri slabe. Aici, domnul Buzdug provoca pe domnul Pavelea, ca în onoarea și conștiința sa de profesor și preot să mărturisească dacă a vorbit neadevărul. Domnul Pavelea, bag seama, în dubla sa dependență față de domnul vicar, prefera astădată a tace tăcerea peștelui, iar domnul vicar văzându-se astfel criticat, își pierdu liniștea sufletească și îmbrăca pe domnul Buzdug cu epitete neașteptate. Domnul Buzdug e de 18 ani angajat de stat. Domnul vicar părăsi apoi sala ședințelor zicând că dacă membrii comitetului au așa puțin respect față de președintele lor, dânsul abdice de această onoare. Acum, întâia-și dată, observa comitetul un defect mare în organizarea sa: lipsa de un vice-președinte; acum comitetul fără cap nu mai putu tracta asupra importantelor și urgentelor afaceri ce mai erau în urmă. Față de această împrejurare, membrii astfel părăsiți făcură ce nu putură întrelăsa: reprobarea purtării domnului Buzdug și trimiseră o deputațiune după domnul președinte. Acesta, venind, nu se îndestuli cu reprobarea, ci pretinse eliminarea totală a domnului Buzdug din comitet, zicând că până va mai fi un „neunit” în comitet treburile vor merge numai rău. „Încă n-au dat neuniții nici un crucer la fonduri și, totuși, vreau să ne joace după plac, dar apoi când vor contribui și dânsii cele promise?”¹

Eliminarea cerută nu se ajunsese, însă domnul Buzdug se învoi a părăsi șirul ședințelor de acum și ieșind din sală, adăuse: „Aduc, domnilor, jertfa aceasta în interesul binelui comun ca să nu se împiedice rezolvarea chestiunilor restante, dar, repet, că prin aceasta fac o jertfă”.

Iaca unirea cea frumoasă cu care se făcură generoasele jertfe, astăzi se vede a fi înlocuită de „oarba neunire”.

Oare nu semnalizează aceasta apropierea unei furtuni mai mari care să rupă plântuța abia răsădită?

Nu voim a da loc unui cuget așa întristător!

În comitet șed membrii bravi, devotați cu totul binelui comun, liberi de orice intenții și tendințe particulare, bărbați ca Porcius, Lica, Mureșianu, Marian, etc.; sperăm că aceștia vor stărui pentru o reformare mai nimerită a comitetului care să servească spre a uni, iar nu spre a despărți spiritele.

Reformarea ar trebui începută cu alegerea unui vice-președinte ca așa comitetul în caz când președintele său ar păși ca [și] candidat la ceva post, să poată delibera sub alt prezidiu neinteresat; apoi și pentru aceea ca să se împiedice orice terorizare a comitetului prin amenințarea președintelui, ca nefăcându-i-se pe plac, va „fugi acasă”. Mai încolo ar fi să ne întrebăm: n-ar fi mai cu scop a stăruii ca președintele să fie ales, iar nu „născut”? apreciind motivul principal care îndemna a lega prezidiul comitetului de vicarul Năsăudului și anume tendința: de a împiedica orice influență străină, nenațională asupra acestor fonduri.

Credem însă că astăzi comitetul e convins că această măsură e departe de a corespunde intenției respective: președintele actual nu e în stare a opuna influențele străine ce se încearcă asupra acestei averi și au și reieșit cu unele măsuri periculoase pentru viitor.

¹ Cât de departe de adevăr sunt zisele acestea se vede din următoarele sume care au curs în fondurile grănicerești numai din pădurile comunei greco-orientale Coșna:

Pro 1858 – 3.760 fl. 75 cr.	1863 – 5.777 fl. 89 ½ cr.
1859 – 8.035 fl. 26 cr.	1864 – 6.759 fl. 2 cr.
1860 – 3.468 fl. 15 ¼ cr.	1865 – 8.025 fl. 43 ½ cr.
1861 – 3.269 fl. 19 ¼ cr.	1866 – 6.635 fl. 42 77/100 cr.
1862 – 6.297 fl. 90 cr.	Taxă mori 680 fl.

Dacă e vorba de unit și neunit, atunci fondul de montură e cu tot dreptul mai mult „neunit”.

DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

Fiind alegere, comitetul ar putea judeca totdeauna care individ corespunde mai bine împrejurărilor momentane. Comitetul cu un președinte în atâtea „fețe”, ca cel actual, va fi totdeauna prea mult dependent, iar dacă unul sau altul dintre membri s-ar încerca a avea o părere proprie, ar păți-o ca domnii Lica și Petri, care avură a simți de multe ori asprimea prezidială, ca și în prezent domnul Buzdug.

În urmă, președintele ales ar fi poate mai tolerant și n-ar lega ca domnul vicar dăruirea stipendiilor la studenții greco-orientali de studierea la Blaj sau alte școli „unite”.

Să grijim ca să nu se încuibe între noi discordia care ne-ar înlemni puterile și paraliza intențiile!

Mai mulți grăniceri¹!

---

¹ *Albina*, Viena, anul I, 1866, nr. 68, pp. 2-3.

Onoratului comitet al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român în Sibiu

---

A. P. ALEXI

Cine poate nega [despre] cultură că e arma invincibilă a unui popor? Cine poate nega că astăzi numai prin cultură se cuceresc popoare, numai cu sabia culturii se seceră victorie, triumfuri eterne? Astăzi un popor fără cultură este mort.

Sigur, cu astă armă se va smulge și poporul român din ponorul în care fu aruncat de secole și în a cărui strivire se tăvăli multe sute de ani; cu cultura va învinge valorile amalgamizatoare, va forța triumful românismului, va realiza nobila destinație impusă de moșul nostru Traian, va eterniza latinismul la Carpați, Dunăre și Balcan.

Unica fabrică, însă, în care se poate făuri astă armă, unica fântână destul de fecundă de a adăpa poporul românesc cu nectarul științei și culturii, este școala. Școala și iar școala e lipsă, sub a cărei greutatea zace poporul român.

Lipsa cardinală, ce culminează în apărarea inimii românilor ciscarpatini, este diadema strălucitoare cu care voim a încorona fruntea națiunii noastre; e paladiul sacru, altarul vestalic la care, sigur, se pot încălzi arterele națiunii, unde, sigur, se poate conserva cu scumpătate cel mai prețios tezaur național: limba și caracterul pur național fără de care, ca popor, nu putem viețui; ne lipsește palestra în care să se predeie știința, arta și cultura în limba română.

Întreaga Dacie Superioară, trei milioane români, nu au o Universitate Română, ba nici barem o Academie de drepturi. Elveția, cu o populație de 2,5 milioane suflete, posedă, pe lângă mii de școli populare, sute de școli secundare și zeci de școli mijlocii (48 gimnazii), 6 școli superioare (3 academii și 3 universități).

Înființarea unei Academii Române în Dacia centrală e una din primele necesități ce împiedică progresul dezvoltării românismului. Delăturarea acestui rău cu orice preț este prima ocupație rezervată pentru perioada prezentă a românimii.

Aceste convingeri, aceste motive făcură și pe micul club al românilor din Graz să accepte ideea înființării unei Academii Române de drepturi dincoace de Carpați.

Recunoștință și mulțumită Asociațiunii transilvane și, respectiv, comitetului dânzei pentru punerea în lucrare a acestei idei mărețe.

În aceste condiții ne află Apelul comitetului Asociațiunii transilvane pentru Academia română de drepturi îndreptat către publicul român care ne-a electrizat inimile și ne-a umplut de entuziasm.

La acel apel românesc și plin de însuflețire românii de aici, deși numărul destul de mic (abia 12), între care mulți neferțiți de relațiile private, nu putură rămâne indiferenți, nu și-au putut uita de sacra lor datorie românească de a succurge cu modestele lor ajutoare la înființarea fondului academiei proiectate și atât de simțite în viața noastră națională.

A. P. ALEXI

Colonia română de aici, încă în luna lui iulie 1871, întrunindu-se în o conferință subscrise suma de 42 fl. v.a. E mică astă sumă, ba neînsemnată, însă onoratul comitet, împrejurarea că mai toți sunt studenți academici stipenzi luând în considerație numărul coloniei și, deci, supuși la multe lupte cu diferite neajunsuri, va primi acest obol al ei tot cu acea inimă deschisă, că așa ni-e avutul.

Tot cu această ocazie, junimea academică s-a obligat prin parolă, mergând pe ferie în diferite unghiuri ale patriei a propaga printre popor și inteligența aceasta ideea salutară și a îndemna pe tot românul la contribuiri.

Cu încasarea sumelor subscrise cu acea ocazie și cu transmiterea lor onorabilului Comitet al Asociațiunii transilvane fu încredințat subscrisului împreună cu domnul Teodor Ceontea, în urma cărei însărcinări încă cu începutul lunii noiembrie 1871 am expediat suma încasată de 22 fl. v.a. care au adaos-o ca jumătate din venitul de la o conferință literară ținută, în conformitate cu concluziile de sus, cu ocazia petrecerii mele în Șomcuta-Mare.

Cu astă ocazie mai trimit suma încasată de 6 fl. v.a. Restul necontribuit cred, ca respect, nu vor întârzia a-l trimite sau direct Onoraturii comitet sau subscrisului, în care caz nu voi întârzia a-l înainta Onoraturii comitet al Asociațiunii.

Rog, totodată, pe Onoratul comitet a mă chiuita față cu distinșii domni contributori, publicând subscrierile în vreo foaie publică.

Contributorii sunt distinși domni: Georgiu Boitoru, consilier consistorial și capelan c.r. în pensie, 2 fl., Petru Popovici, maior c.r. în pensie, 5 fl., Pavel Tanco, candidat de profesor, 3 fl., Nicolau Dima, jurist 5 fl., Colomanu Albu, doctorand în drept, 5 fl. solvit 2 fl., Ștefan Popoviciu, tehnic, 2 fl., Ion D. Balasiu, jurist, 3 fl., Nicolau Calefariu, student la medicină, 2 fl., Clemente Munteanu, student la medicină, 3 fl., Teodor Ceontea, student la filozofie, 2 fl., Ion Crișan, tehnic, 3 fl. solviți, 2 fl. solviți, 21 fl., nesolviți: 14. Domnul Dr. Ioan Mălăiu, profesor gimnazial în Năsăud, cu ocazia promovării sale la rangul de doctor, 2 fl. domnul A. P. Alexi, candidat de profesor, 5 fl., suma de 42 fl. la care se adăugând suma de la conferința literară de la Șomcuta-Mare de 15 fl. face suma totală de 57 fl. v.a., din care 43 fl. v.a. sunt înaintați, iar 14 fl. v.a. sunt restul de urmat.

Graz, 21 august 1872¹.

---

¹ *Federațiunea, Pesta, Anul V, 1872, nr. 89-689, p. 351.*

CORESPONDENȚĂ

SÂNGEORGIU, 20 IANUARIE 1880

Spiritul de asociere în orice întreprindere omenească a început a străbate astăzi prin toate unghiurile pe unde se fac pași serioși pentru înaintare.

Și e un adevăr constatat cum că întrunirile și consfăturile obțin rezultate salutare în orice direcție.

Cu atât mai vârtos își au aceste întruniri rezultatele lor binefăcătoare în chestiunea învățământului unde, totul, ce se poate face este, exclusiv, efectul conferirii ideilor și experiențelor.

De această considerație trebuie să fie mișcat oricine care susține cauza învățământului că atunci va înainta cu pași mai repezi când nici un învățător nu va fi condus de cugetul că el e siesi de ajuns și că cu sfârșitul anilor de școală și-a terminat pregătirea pentru marea chemare de a învăța și lumina. Pregătirea pentru de a-și putea cineva câștiga frumosul nume de „învățător” se finește numai deodată cu viața.

Cunoștințele acuirate în școală au să servească au să servească numai ca fundament la acele cunoștințe ce și le va câștiga învățătorul din propriul său îndemn, parte prin citirea opurilor și scrierilor de specialitate, parte prin convenirea și conferirea cu oameni mai luminați sau cel puțin cu colegi mai experți și mai probați pe cariera școlară.

La această fermă convingere au venit, văd, că și cea mai mare parte din învățătorii români mai de prin toate părțile. Și ei au început a se asocia, a se întruni, a se grupa în cercul reuniunilor, ca prin conveniri împrumutate, prin împărtășirea reciprocă a ideilor și experiențelor, să-și înavuțească fiecare ambițul cunoștințelor, ca să poată figura de apostolul științei în mijlocul generației tinere, ba chiar și în mijlocul poporului unde trăiește.

Sunt dator la acest loc cu exprimarea adâncii mele recunoștințe acelor bărbați bine simțitori de cauza învățământului care – luând în anii trecuți o inițiativă serioasă pentru de a grupa în o mare reuniune învățătoarească nu numai pe toți învățătorii din fostul district al Năsăudului, ci și pe cei din jur, - astăzi pot arăta lumii rezultate binefăcătoare de ale acestei reuniuni, botezată „Mariana” întru pioasa aducere aminte de marele, oarecândva, vicar al Năsăudului – Ioan Marian. E tânără această reuniune, dar prin împărțirea ei în mai multe ramuri filiale, prin tactul conducătorilor ei și prin frecvența învățătorilor la adunările generale și filiale, - da o garanție solidă de a fi cu timpul un far luminos învățătorimii, după care va avea să se îndrepte pe calea vieții către scop; ne dă încredințarea că va fi în stare a întinde în mâna învățătorului firul Ariadnei, cu ajutorul căruia să poată ieși din labirintul a orice fel de încurcături.

Drept dovadă la cele afirmate, servească domnule redactor numai activitatea reuniunii filiale din despărțământul al II-lea (a Sângeorgiului) care, dacă va conveni, a o da publicității – îmi permit a o-și desfășura în puține liniamente.

Această filială a avut până acum trei adunări ordinare. Cea dintâi, ca adunare de constituire, s-a ținut în Sângeorgiu în 24 noiembrie 1878 unde, după alegerea biroului⁸, având loc unele vederi împrumutate în cauza învățământului, precum și comunicarea regulamentului provizoriu pentru înființarea filialelor – s-a statorit timpul și locul pentru viitoarea adunare ordinară.

CORESPONDENȚĂ - SÂNGEORGIU, 20 IANUARIE 1880

Această adunare s-a și ținut în Rodna la 20 martie 1879 cu ocazia examenelor de iarnă, cu cel mai îmbucurător rezultat, căci: întâi adunarea a fost bine frecventată, atât de membrii săi și inteligența română din loc, cât și de mai mulți străini, cu deosebire învățători de la școala de stat și alții care au asistat la ședințele acestei adunări – poate și numai din curiozitate ca să vadă ce și cât poate învățătorul român; a doua: fiecare membru în parte și toți laolaltă au arătat un viu interes către această nouă instituție, parte prin lucrarea temelor împărțite prin birou la timpul său, parte prin o armonică coînțelegere asupra tuturor chestiunilor ce s-au dezbătut; a treia: un deosebit efect salutar au făcut asupra învățământului din școlile confesionale din Rodna, învățătorii locali care, știind că se va ține adunarea acolo, și-au dat toată silința a mulțumi pe deplin așteptările poporațiunii din loc, precum și a adunării; a patra: mult a contribuit la bunul rezultat al adunării și participarea onoratei inteligențe din Rodna, în frunte cu reverendisimul domn Clemente Lupșaiu, distinșii domni Florian Porcius, Ioan Isip ș.a., care prin sucursul lor spiritual și material s-au arătat adevărați aderenți ai cauzei școlare.

A treia adunare a acestei filiale se ținu la 10 ianuarie a.c. în comuna Maieru. Această adunare încă a fost bine frecventată de către membrii ei, deși timpul a fost destul de geros și furtunos, excepție făcând numai membrul C. C., care s-a lăsat întrecut până și de cei din Valea Bârgăului, capătul extrem al acestei filiale.

Primirea din partea poporațiunii, în frunte cu M. O. D. paroh V. Groze și primarul, - a fost destul de călduroasă. Conform programei, la ora 9 a.m., s-a invocat spiritul sfânt peste ulterioarele lucrări prin celebrarea Sfintei Misse de către tânărul preot V. Pop, de actul învățătorilor de clasa I în Maieru, la care a participat toți membrii adunării. Îndată după aceasta, membrii în corpore merg la școala elementară, unde s-a ținut adunarea.

Ședința se deschide prin domnul președinte. Cuvântul de deschidere fiind foarte instructiv în cauza învățământului, rostit apoi cu un tact bărbătesc și impunător, așa cred, că se va publica în întreg cuprinsul său în președintele organ „Școala Română”; și e destul a însemna aici că a fost primit cu cele mai însuflețitoare aplauze din partea adunării. Înainte de a se începe agendele ședinței, domnul paroh Groze, salutând cu cuvinte călduroase adunarea, arăta că factorul principal la adevărata cultivare a omului e buna creștere; și nu cumva să uite învățătorii că încă și cei vechi ziceau: „a Jove principium”, va să zică: educația trebuie să fie religioasă-morală.

S-a ales, apoi, o comisie pentru înscrierea membrilor noi în persoanele domnilor învățători din Maieru care, după care a arătat rezultatul, s-au interesat puțin de această misiune, fie că ei înșiși n-au pus destulă pondere pe înmulțirea membrilor, fie că cei care ar fi putut să se facă membri, n-au avut destul îndemn pentru aceasta.

Relativ la tractările practice care au avut loc în ambele clasele, îmi permit a observa următoarele:

1. Tratatul pentru clasa I din învățământul intuitiv „Descrierea plugului cu părțile lui și grapa”, - era să se trateze prin învățătorul de clase care, declinand de la sine această însărcinare, a dovedit puțină interesare către oficiul învățătoresc, cu atât mai vârtos, cu cât nu-i poate servi de scuză împrejurare că nu e „ex professo” învățător.

S-a văzut aici cât de salutară este dispoziția din regulament care prescrie ca fiecare învățător să se pregătească a putea propune una din temele predate, căci îndată ce președintele și-a arătat dorința de a vedea însinuându-se voluntar un altul în locul celui ce a declinat însărcinarea, - mai toți s-au arătat gata a propune; așa s-a dat voia învățătorului I. Berciu care, însă, a trebuit să se convingă îndată, la început împreună cu întreaga adunarea ca pruncii, deși destul de crescuți, - totuși încă nu au avut nici atâta deprindere ca să poată

CORESPONDENȚĂ - SÂNGEORGIU, 20 IANUARIE 1880

---

vorbi.

2. Tratatul pentru clasa a II-a din geografie: „Orientare în comună și hotarul ei”, - s-a ținut prin învățătorul de clase Dom. Boșca, cu puțin succes, căci în tratare n-a observat nicio regulă, nici un plan, nicio metodă; ba nu și-a lucrat tema nici în scris, conform regulamentului, care prescrie aceasta, semn învederat că perfecționarea sa proprie îi zace puțin la inimă, ceea ce au dovedit-o și alte împrejurări, precum puțină interesare de curățenie și altele care se retac.

Am adus acestea înainte ca să se vadă cât pătimește o școală, când inima învățătorului e departe de dânsa. Din pățania unuia-altuia poate trage lecție, ceea ce ar fi de dorit spre binele învățământului...

După tratările practice s-a citit o disertație de către autorul ei, Silviu Sohorca, preot cooperador în Sângeorgiu, despre „Prețul limbii naționale”. În aceasta se arată cum poporul român și-a conservat limba în trecut printre toate viscoalele și furtunile pornite asupra-i; cum preoții și învățătorii conlucrând au fost stâlpi apărători ai limbii și naționalității; cum e a se planta în tânăra generație iubirea către limba suptă de la mame, își încheia cu dorința că preoții și învățătorii să fie în deplină armonie lucrând și unii și alții în sfera lor de activitate, zicând între altele: „învățătorii și preoții au mai tot una și aceea soarte, dar negreșit una și aceea chemare, deviza aceloră ca și a acestora consta din două-trei cuvinte: a suferi, dar a lumina și deștepta”. Cu acestea s-a terminat ședința primă, după care a urmat un prânz comun.

În ședința a II-a, redeschisă la ora 3 p.m., s-a citit o disertație prin învățătorul-autor Silvestru Mureșianu, despre „Însușirile unui învățător popular” lucrată cu destulă diligență și ascultată cu viu interes.

Au urmat, apoi, unele discuții critice asupra prelegerilor practice din ședința I. aici, cred, că e locul a nota de câtă însemnătate este critica prevăzută în regulament și nu voi greși dacă voi asera că ea este țâțâna pe lângă care se învârte rezultatul lucrărilor practice; ea este sarea care dă lucrătorilor adevărata lor valoare.

Se statorește timpul și locul pentru viitoarea adunare. Se defige timpul de 10 mai s.n. încât pentru loc unul dintre membrii acestei adunări, cu adevărat umor zice „n-a venit astăzi între noi – să mergem noi la el” și așa s-a primit ca loc pentru a IV-a adunare comuna Șanț.

S-a făcut vorba despre bibliotecile școlare și fiecare membru și-a luat însărcinarea a lucra cu mijloacele ce i-ar sta la dispoziție pentru ridicarea lor. S-a decis și aceea ca „Școala Română” să se primească de organ al reuniunii acesteia și președintele îndemna pe membri a sprijini această foaie prin prenumărare. Biroul vechi dându-și demisia – se realege pe trei ani. Cu acestea se finesc agendele adunări. Președintele dorește revederea în ora fericită la proxima adunare, mulțumește membrilor pentru păstrarea armoniei și buneii înțelegeri, iar fruntașilor comunei și, în special, domnului paroh Groze pentru buna primire li pentru viul interes față de această cauză, apoi și pentru succesul material, destul de însemnat, oferit la prânzul comun.

Deseară, membrii străini voind a-și lua rămas bun de la parohul locului și a-i arăta încă o dată mulțumirile lor – au fost rugați de către acesta a asista cu această ocazie la sfințirea casei ce s-a săvârșit prin cooperatoarele Sângeorgiului, astfel ni s-a dat ocazie a petrece o seară plăcută între deosebite conversații deschise, literare, descriindu-se chiar și unele din biografiile celor mai iluștri bărbați naționali, urmând din când în când și câte un cântec național.

Din cele promise se poate vedea câtă lecție, cât folos, câtă experiență și cunoștințe aduce învățătorului chiar și numai o singură asociere.

Sărăcia materialului împiedică pe cei mai mulți învățători de a-și procura opurile și

CORESPONDENȚĂ - SÂNGEORGIU, 20 IANUARIE 1880

toate jurnalele câte s-ar cere spre dezvoltarea lor intelectuală. Și tocmai pentru aceea se ridică reuniuni, ca aceea ce nu poate individul să facă totalitatea. În centrul reuniunilor se înființează biblioteci: prin ajutorul acestora, precum și prin prenumărarea a câte o foaie bună de specialitate (bunăoară cum e „Școala Română” per eminentiam foaia învățătorului român), mai departe prin conservarea cu bărbați practici și cu știința pe terenul scolastic, - prin toate acestea i se deschide învățătorului buna ocazie de a se face abil chemării sale.

Se cere la toate acestea, ce e drept, puțin sacrificiu, dar nu ca acela ca el să fie silit a-și trage, cum se zice, de la gură; se cere puțin curaj pentru a intra cu data ocaziune în cercurile inteligente, dar curajul lui numai să nu fie temerar; și, în fine, învățătorul să fie caracterizat prin o purtare socială cuviincioasă, solidă, bărbătească și, așa, își va câștiga el respectul și reputația din partea tuturor, așa numai va corespunde confidencei ce i s-a dat și școala de sub mâna lui va înflori și cu îndestulare în suflet va spera ca școala nu e pentru dânsul numai un izvor de subzistență, pentru că nu e lucru mai negru și mai dezastruos pentru învățământ decât atunci când învățătorul juca pe năimitul¹!

¹ Școala Română, Năsăud, Anul IV, 1880, nr. 7, pp. 54-56 (articolul este semnat cu pseudonimul „Brutu”).

Petiția învățătorului Sabin Sohorca împotriva preotului Aurel Chintăuan

---

Dorin Dologa

În anul 1920 învățătorul Sabin Sohorca din Sângeorz Băi a adresat o plângere Episcopiei greco-catolice de Gherla împotriva preotului Aurel Chintăuan din aceeași localitate. Acest fapt nu este unul ieșit din comun. La mijloc au fost probabil divergențe, rivalități omenești pe care le întâlnim pretutindeni. Nicăieri în lume și cu atât mai puțin în aceste zone frământate unde trăim noi românii, nimic nu este ideal. Preoții și învățătorii sunt și ei oameni, nu sunt perfecți și nu trebuie idealizați. Și ei au comis greșeli. Nu toți preoții și învățătorii au avut vocație. Petiția este însă emblematică pentru caracterul românilor. Noi românii suntem invidioși unul pe celălalt. Avem de asemenea o înclinație spre starea conflictuală. Ne împiedicăm unul pe celălalt și din această cauză nu progresăm ca neam. Trebuie să avem curajul să ne cunoaștem așa cum suntem de fapt. Nu ne ajută cu nimic dacă ne blamăm sau ne idealizăm.

Redăm în continuare conținutul petiției învățătorului Sabin Sohorca împotriva preotului Aurel Chintăuan din Sângeorz Băi:

„Ilustrisime Domnule Episcop

Subsemnatul Sabin Sohorca, locuitor în comuna Sângeorgiul Românesc (Jud. Bistrița-Năsăud), cu cel mai adânc respect îmi îndrept glasul către Ilustritatea Voastră și Vă rog respectuos a-mi asculta plânsoarea și rugămintea.

Înainte de asta cu câțiva ani mai mulți credincioși din comuna noastră au ridicat acuză contra preotului Aurel Chintăuan pentru purtarea lui incorectă ca preot și român; mari au fost greșelile comise de acest preot, cu toate acestea Veneratul Consistor de pe atunci a pus la dosar actele de învinuire și a lăsat pe acest profanator al credinței creștinești și a neamului românesc nepedepsit, lăsând credincioșii care plâneau după dreptate să rămână dezamăgiți și amărâți până în suflet de judecata Veneratului Consistor.

Dacă Ilustritatea Voastră ar binevoi să răscolească dosarul preotului Aurel Chintăuan, ar afla lucruri și fapte comise de acest preot stricat de care Preasfinția Voastră s-ar îngrețoșa. Ați cunoaște trecutul acestui preot ușor de minte, imoral și prea păcătos și V-ați putea face o convingere comparând trecutul său cu modul de viață din prezent, care nu s-a schimbat întru nimic, decât că s-a înrăutățit.

Dorin Dologa

Sau mai ridicat plângeri contra lui Aurel Chintean și sub regimul unguresc, însă zadarnice au fost toate încercările credincioșilor amărâți de a putea înlocui pe acest preot rău cu altul bun; nu le-a reușit, căci Aurel Chintean pe vremea aceea nu era român și nu servea cauzei românești, era omul de încredere al guvernului unguresc și împreună cu fișpanii¹ și solgăbirăii² unguri subminau la existența școlii, bisericii și a tot ce era românesc, toți aceștia stau pe partea lui și influențau și asupra Veneratului Consistor ca să nu i se smintească acestui aventurier nici un păr din cap, căci prin el s-ar fi pierdut un exponent zelos al maghiarizării. Astfel rămâneau faptele rele ale acestui preot trecute cu vederea, iar credincioșii amărâți rămâneau și pe mai departe nemângâiați.

Dumnezeu ne-a scăpat de stăpânirea ungurească și acum când respirăm fericiți în scumpa Românie Mare ne aflăm îndreptățiți ca să pretindem ca baremi în ceasul al 11-lea să ni se asculte glasul și să se facă dreptate și lumină.

Ilustrisime, Vă implor și rog ca să puneți capăt suferințelor noastre, lăsați să se pornească anchetă contra acestui preot, care prin faptele sale respingătoare cum sunt: bețiile, bătăile, sudalmele și înjurăturile, care nici celui mai ordinar vizitiu nu i-ar face cinste ș.a. – strică și demoralizează turma credincioasă a acestei parohii.

Vă descriu viața acestui preot putred în liniamentele generale și nu specific fiecare faptă a sa, le las până la pornirea anchetei.

În numele meu și a celor mulți credincioși revoltați din cauza vieții destrăbălate a acestui om rătăcit, Vă rog Ilustrisime ascultați glasul ce Vă roagă să dați posibilitatea celor îndurerați ca să-și poată câștiga dreptate și satisfacție.

Nădăjduiesc că Ilustritatea Voastră nu veți rămâne indiferent față de faptele păcătoase ale preotului Aurel Chintean, sper că nu mă veți lăsa ca să descopăr toate acestea publicității pe cale ziaristică.

Convins de bunătatea și judecata imparțială a Ilustrității Voastre, semnez

Sângeorgiul Român, la 8 Noiembrie 1920

cu profund respect:

Sabin Sohorca

Nr. 3481

În original

Pe lângă re așteptare se trimite Reverendisimului Alexandru Haliță, Vicarul Rodnei, ca la cele cuprinse în această scrisoare să ia declarația preotului Aurel Chintean din Sângeorz, care împreună cu informațiunea să Ni se aștearnă.

Sabin Sohorca asemenea – de este aplicat – să se declare arătând și documentând cazuri concrete, căci acuzați vagi nu pot servi de bază ulterioarei proceduri.

Gherla, din ședința consistorială ținută la 20 Noiembrie 1920

Episcop Iuliu³

¹ Comiții supremi, conducătorii Comitatului Bistrița-Năsăud.

² Funcționar din fosta administrație austro-ungară, corespunzând pretorului sau prim pretorului de mai târziu.

³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 1233, ff. 44, 45.

Recenzie

Ioan V. Boțan, *Liviu Rebreanu și „Pripasul lui Ion”*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2017.

Recenzie de Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

Liviu Rebreanu a fost un scriitor despre care s-a scris cu asiduitate. Receptat bine de mediul cititorilor, a fost tradus, analizat, criticat și discutat. El însuși își amintea, într-un dialog cu Mihail Sebastian cum, un grup de studenți clujeni conduși de Bogdan Duică au făcut o investigație de teren, cu scopul de a identifica personajele reale care au stat la baza construcției narative din capodopera sa, *Ion*¹ și evoca multe alte evenimente care reliefați atenția de care a beneficiat.

Datorită acestui fapt, orice tentativă cotidiană de a scrie despre el își asumă riscul de a fi privită cu circumspecție de cititor și de a fi expedită cu întrebări de-a dreptul retorice precum: „ce se mai poate aduce nou?” sau „în ce calitate își permite un cercetător să scrie despre un astfel de subiect?”

Cu astfel de neliniști m-am apropiat, mărturisesc, și eu, de recent publicatul volum al domnului colonel Ioan V. Boțan, un om ce nu este totuși un novice al publicisticii², dedicat „*Pripasului lui Ion*”. Mi-au fost spulberate însă curând căci, monografia dânsului se constituie într-o cercetare frumoasă și interesantă, ce nu doar că rezumă cele spuse anterior de către cercetătorii ce s-au dedicat subiectului investigat de ea sau altora, convergente, ci cumulează informații furnizate atât din surse documentare, cât și orale și oferă o prezentare interesantă, ce se constituie deopotrivă într-un demers științific și într-o manifestare a dragostei pentru marele scriitor, după cum va remarca și prof. Maria-Livia Tomuța, în prefața cărții³. Argumentul, în cadrul căruia autorul justifică alegerea titlului⁴, realizează un scurt

¹ „Uite, ca să vorbim tot de Ion, sunt nenumărate gesturi în el luate dispart, cine știe câte imagini de oameni cunoscuți. Numai numele i l-am luat așa cum era, de la un țaran din satul meu: Ion Pop Glanetașu.

- Știe Ion Pop Glanetașu că a ajuns celebru?

Nu numai că știe, dar se și mândrește grozav. Ba chiar, acum câțiva ani, cum am mai povestit de altfel, mi-a trimis o scrisoare în care îmi cerea să îi trimit drepturi de autor. Nu știu cine l-a învățat, dar el era convins că îi datorez jumătate din banii câștigați cu romanul meu.

Acest Ion Pop Glanetașu nu este, de altfel, singurul care s-a recunoscut în carte. O sumă de oameni din regiunea mea afirmă că ei sunt cutare sau cutare, deși în realitate nu este nici o legătură adevărată.

Bogdan-Duică a făcut într-o vară o experiență foarte interesantă. A trimis o echipă de studenți ca să exploreze întreaga regiune în care se desfășoară acțiunea. Ei bine, studenții s-au întors cu un adevărat registru: și fiecare dintre aceste modele afirma sus și tare că el și nu altul mi-a servit la scrierea cărții. E un rezultat care m-a bucurat din nou, căci un roman nu valorează decât prin puterea lui de reprezentare. Cu cât se recunosc mai mulți oameni în el, cu atât este o creație mai complexă și mai veridică”. Mihail Sebastian, *Nouă convorbiri*, ed. Geo Șerban, Editura Hasefer, București, 2014, p. 109.

² Căci a mai publicat și lucrări precum: Ioan Boțan, *Prislop – Liviu Rebreanu, județul Bistrița-Năsăud (1392-2007) -615 ani de atestare documentară*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008.

³ „Din câte precizează autorul în *Argument*, face acest demers din dragoste pentru Rebreanu, din cult și venerație față de opera acestuia, dar și din dragoste față de Prislop și prislopeni, încercând să aducă argumente cât se poate de serioase privind legătura scriitorului cu acest meleag, legătura care a influențat apariția primului roman modern românesc”. Maria-Livia Tomuța, „Cuvânt înainte”, în Ioan V. Boțan, *Liviu Rebreanu și „Pripasul lui Ion”*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2017, p. 7.

⁴ „De ce un asemenea titlu – *Liviu Rebreanu și „Pripasul lui Ion”*? Puțini dintre cititorii de astăzi ai operei lui Liviu Rebreanu, trăitori în afara zonei Năsăudului, mai știu câte ceva despre legătura marelui nostru scriitor cu această așezare. Sunt de asemenea foarte puțini cei care știu că „Pripasul lui Ion al Glanetașul” din romanul *Ion* nu este altul decât satul Prislop, de lângă orașul Năsăud, unde a trăit o vreme familia scriitorului,

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

review de literatură (pp. 11-13), și prezintă succint modul în care este asumată și valorificată memoria lui în localitatea natală, este urmat de mai multe subunități tematice, frumos constituite. Astfel, autorul prezintă o succintă biografie a scriitorului român de origine năsăudeană (pp. 23-29), realizează o cronologie a operei sale (pp. 30-31), după care, se lansează în interesante investigații genealogico-istoriografice, vorbind despre familia învățătorului Vasile Rebreanu și sejurul ei la Prislop (p. 32-60), oferind câteva repere cu privire la istoricul localității (pp. 61-87), insistând asupra modului în care s-a repercutat șederea, pentru mai mulți ani, a scriitorului aici (pp. 88-117), prezentând geneza romanului *Ion*¹ și influența localității pomenite în acest eveniment (pp. 118-144), semnalând anumite evenimente reale petrecute în Prislop și transfigurate în roman (p. 145-173), sau personajele care au avut corespondent în realitate (pp. 174-214).

În partea de final a lucrării, Ioan Boțan apelează la memoria colectivă a oamenilor locului, arătând ce cred oamenii din localitatea de care se leagă geneza uneia dintre cele mai importante opere ale literaturii române despre scriitorul ei și despre aceasta (pp. 215-230). Apoi, cercetarea este încheiată de o listă bibliografică (pp. 234-236), destul de amplă, dar care nu încarcă totuși textul cu pretextate atitudini ultra-savante, și reliefează totuși caracterul ei științific.

Prin modul în care rezumă demersurile anterioare ei, combate anumite atitudini greșite în legătură cu anumite aspecte ale romanului², vorbește despre ipostasurile istorice reale ce stau în spatele unora dintre personaje, sau oferă detalii cu privire la locurile în care s-a consumat o parte din tinerețea lui Liviu Rebreanu, Ioan Boțan oferă cititorilor o lucrare interesantă și valoroasă, ce trebuie, cu certitudine să se regăsească în biblioteca năsăudenilor care sunt preocupați de istoria locală și personalitatea unuia dintre cei mai mari scriitori odrăsliți vreodată de pământurile noastre, dar și în cea a istoricilor sau a criticilor literari care doresc să se refere la acesta și au pretenția unei lecturi cât mai aproape de exhaustivitate sau chiar beneficiară a acestui atu.

---

părinții și frații acestuia și chiar tânărul Rebreanu în vacanțele școlare". Ioan V. Boțan, *Liviu Rebreanu și „Pripasul lui Ion”*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2017, p. 11.

¹ Cf. Liviu Rebreanu, *Ion*, vol. 1 - „Glasul pământului”, Editura Cartea Românească, București, 1923; Idem, *Ion*, vol. 1 - „Glasul iubirii”, Editura Cartea Românească, București, 1924.

² Iată un astfel de exemplu, legat de șederea la Prislop a scriitorului dintre 15 februarie și 28 august 1918: „Despre tensiunea și amărăciunea acestor zile trăite de el, dar și de familia lui, părinți și frați, scriitorul va face foarte puține referiri, drept pentru care marii săi exegeți și biografi se vor folosi de mărturisirile ulterioare ale fraților, în special ale lui Tiberiu Rebreanu, dar și ale surorilor acestuia. Tiberiu Rebreanu la acea dată încă nu era născut, așa că cele relatate de el sunt preluate mai târziu de la surorile mai mari și de la mama sa. Există două relatări făcute de fratele cel mai mic Tiberiu, referitoare la această perioadă din viața scriitorului, una în anul 1962, iar cea de-a doua în anul 1985. Culmea, însă, ele se contrazic dintr-un anumit punct de vedere, și anume, cel al statutului acestuia, în perioada 12 februarie-25 august 1908. Să vedem pe scurt despre ce este vorba în cele două versiuni.

Cu riscul de a ne repeta, trebuie să amintim că demisia din armată a lui Liviu Rebreanu a fost cauzată de dispariția unei sume de bani (1800 de coroane), pe care o avea în primire de la un coleg, ea reprezentând banii plătiți de ofițeri pentru servirea mesei la popota regimentului. Nici până în ziua de azi nu a fost elucidat sau justificat cu certitudine cum a dispărut această sumă. Scriitorul va afirma mai târziu că banii i-au fost furați, sau că au dispărut pur și simplu din locul în care-i pusese. Pentru această neglijență a fost suspendat din funcție începând cu 13 oct. 1907 și până în 5 febr. 1908, timp în care s-au făcut cercetările...” Ioan V. Boțan, *Liviu Rebreanu și „Pripasul lui Ion”*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2017, pp. 97-98.

Onoratei Comisiuni administrative
de fondurile scolastice granitlaresci

in

Nasendu.

Subscrisulu brănilien P. sub / Absolutoriuu sau
multumesc Onoratului Comitetu pentru buna
vointia, ca ia volatu stipendiulu neinterupt
pana ce sia potulu fini studiile academice,
dupa cum se vede din Absolutoriuu alaturatu.

Mai departe 'si ia libertatea a roga
Onor. Comisiune, ca se binevoiesca aici
da acuni anticipative radele stipendiale
ce mai restea, adica de pre lunile Au-
gustu si Septemvru a. e. -

Lange
RESTITUIRI

Dionis Lupac

Testimonie preparanțiale

Într-un raport făcut la la 23 Ianuarie 1899 în comuna Sca Jerguș com. comitatul Sibiu. Scăd. de religioasă și ca preparanțiale în cursul 1898 (al treilea) în Preparanțiale românească și ca din Șerla a meritat pe anul școlastic 1898 clasificarea generală următoare:

Portanța murală . . . . . legată (4)
 Litiganta . . . . . nelegată (4)

Progresul din singurele obiecte de învățământ:

1. Din Religioasă și morală	indestulătorii (4)
2. Pedagogică	indestulătorii (4)
3. Limba Română	indestulătorii (4)
4. Limba magiară	indestulătorii (4)
5. Limba germană	indestulătorii (4)
6. Științele matematice	indestulătorii (4)
7. Științele istorice	indestulătorii (4)
8. Științele naturale	indestulătorii (4)
9. Limbajele frumoase	indestulătorii (4)
10. Muncă rituală	indestulătorii (4)
11. Industria domestică	indestulătorii (5)
12. Gimnastica	indestulătorii (3)
Forma estetică a scrierilor scripturice	indestulătorii (3)

Peste anul întreg a absentat 54 ore; din aceste a absentat 48 ore; nu a absentat 6 ore.
 Între 18 conștient a meritat totul al 11 loc.
 Dat în Șerla la 6 Iunie 1899

(L.) Ioan Popie m.p.
 Director preparanțiale.
 Ioan Pradan m.p.
 prof. de relig.
 Maria Boroș m.p.
 prof.
 Dionisie Văpăra m.p.
 prof.
 Vasile Iuș m.p.
 prof.

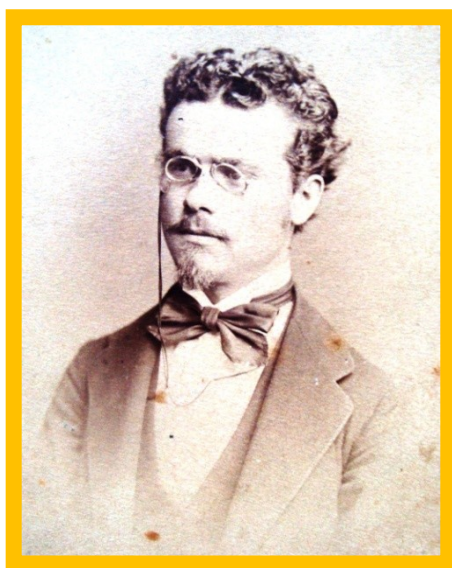

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

XI

Am amintit în punctul precedent despre falsitatea metodei ce se practică la predarea științelor naturale. Ca să pot fi înțeles mai bine, amintesc un exemplu. Eram la un examen de vară în o clasă poporală în care s-a fost propus zoologia ca obiect de sine. La dispoziția inspectorului, respectiv învățătorul, începe a examina în modul următor: „N. ce știi despre elefant?”. Copilul răspunde în un suflet, fără a răsufla: „Elefantul este gigantul între animalele de pe uscat. El e de mai două orgii de înalt, peste una de lung și de 60 cântărea de greu”, și așa mai departe până a terminat totul, ce stă în zoologia de C. Anca. După ce a terminat, am întreat pe școlar, ce înțelege sub gigant, fildes, unde este Africa și Asia, la care la toate nu mi-a răspuns nimic, de unde am dedus că respectivul școlar știe mai bine de-a rostul, însă nu pricepe nimic. Examenele tot așa au decurs până

în capăt, adică după calapodul moarei lui cioarec negru. Surprinderea mi-a fost mare când inspectorul încheia examenele zicând: „bine, bine!”, „destul!”.

La alt examen am auzit [despre] cânepă că are pai, iar baraboi sau cartofii sunt niște rădăcini foarte nutritoare, etc. mi-ar plăcea să aud pedagogul care nu va scandaliza la o astfel de instrucție sau mai bine zis o dresură curat numai mecanică, este mai bine să nu se propună nimic din acel studiu, căci folosul practic niciodată nu poate fi pozitiv. Apoi mi-ar plăcea mai departe să văd pe acel om care are numai cele mai elementare cunoștințe botanice, dacă nu s-ar afla indignat auzind din gura copiilor, ce învață la școală cum că trunchiul cânepii este pai, iar baraboi ce servesc de articol atât de important pentru nutriție, sunt rădăcini.

Școala, pe lângă altele, are să țină cont de știință, iar definițiile și conceptele științifice trebuie să se respecte de sfinte. Școala are chemarea ca [pentru] conceptele cele false ce se uzitau în popor să le clarifice; dânsa are atunci când vorbește de plante să deosebească bine rădăcina de trunchi și chiar acele cazuri ce seduc pe popor la definiții false, să-l lămurească, iar rizomul, bulbi și tuberculii să le descrie bine, pentru a-l putea deosebi de rădăcini; asemenea când este vorba în școală de trunchi să se distingă bine ce este paiul, ce este cotorul, etc.

Școala și, respectiv învățătorul, trebuie să știe că ceea ce apucă a învăța copilul în școală, nu mai uită, apoi a învăța lucruri false, nu este bine, cât de dezavantajos este, de exemplu, pentru învățător și școală când copilul, mai târziu, vine la cunoștință că ceea ce a învățat el în școală de pai, nu e pai și ceea ce a învățat că e rădăcină, nu e rădăcină.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Un defect metodic și mai mare ce am cules din puțina mea experiență, este că învățătorii în lipsa totală de colecții naturale și de experimente fizice, de care nu prea mult se îmbătrânesc să-l acuireze – nici acele plante sau acele minerale ce le află pe lângă garduri sau în grădini și care le pot avea fără multă osteneală, nu le folosesc. Nimic mai nep practic decât a trata cu copii teoretice rostopasca, muștarul, iarba broscască, viorele de câmp, etc. sau marțul, mica (trantul), gresia, plumbul, calcarul, fierul, cuprul, sulfura, etc., pe când toate acestea le află în sânul naturii, prin grădini, pe lângă izvoare și râuri și alte locuri sau le poate procura cu un bagatel de oriunde.

Un alt defect esențial în metoda instrucției științelor naturale este și acela ca de partea practică nu se ține cont mai nimic, nu se reflectează la foloasele ce prestau speciile ce se tratează pruncii. Scopul școlii, în genere, este și viața practică și încă după mine principialmente, adică cele învățate în școală, să le știe copiii și folosi după ieșirea din școală. Nu toți sunt în poziția de a frecventa și școli mai superioare, cei mai numeroși părăsind școala elementară sau poporală numaidecât intra în viața practică în care au să se folosească la toată ocazia de cele învățate în școală; poporul numai așa se poate ridica prin școală, numai aplicând cele învățate din școală în viața practică, numai așa va putea progresa în cultură și în civilizație spre care trebuie să tindem ca oameni, ca români și ca națiune.

XII

După ce am făcut această scurtă excursie în cercetarea defectelor care, după mine, împiedică progresul științelor naturale și care prin urmare trebuie vindecate, îmi voi permite a-mi expune pe scurt și tot cu acea franchețe ideile mele privitoare la reformarea instrucției științelor naturale, restrângându-mă astădată numai la școlile primare (elementare, populare, normale) rezervându-mi dreptul a veni la ideile mele referitoare la cele medii sau secundare la altă ocazie.

Pentru ca instrucțiunea științelor naturale să aibă succesul dorit în școlile noastre primare ori de câte clase să fie acelea, pretind următoarele:

1. Să aibă local corespunzător, spațios, luminos și cu un cuvânt sănătos.
2. Școala să fie prevăzută afară de table de perete din zoologia, botanica, precum și despre scheletul omului și cu unele părți precum inima, stomacul, plămâni, apoi urechea, ochiul. Să aibă dulapuri cu o colecție corespunzătoare din animale, plante și cu deosebire și unele pietrificate minerale; mai departe să aibă aparatele fizice și chimice câte sunt de lipsă la experimentare din propunerea materiei, ce voi specifica mai la vale.
3. În grădina pomologică să se afle o bucată destinată pentru cultura unor plante, alegându-se cele mai instructive.
4. Capul lucrului este învățătorul bine calificat, nu în formă, ci în faptă (se înțelege de la sine că astfel de învățători nu se vor căpăta până nu se vor reforma din fundament toate preparandiile confesionale, despre care, altădată).
5. Se recere un plan întocmit după toate recerintele pedagogiei și a vieții practice în care are să fie specificat și precizat tot materialul pentru fiecare semestru deosebit, despre care îndată.
6. O inspecție bună care să controleze pe învățător ca acesta să se țină de planul de învățământ să folosească o metodă bună în propunere, să se folosească de toate ustensilele și experimentările pentru că instrucția lui să fie intuitivă și, prin urmare, ușoară. Dacă se va satisface la toate aceste recerinte, am credința fermă că școlile noastre vor progresa cu o repeziciune exemplară și ne vom bucura de fructele cu care poporul va fi binecuvântat.

Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ

Recerințele de sub 1, 2, 3 și 4 sunt atât de naturale și de o necesitate atât de convingătoare încât nu aflu trebuința să mai vorbesc despre el; voiesc însă a mă lasă în detalierea celor ultime.

Mai întâi despre planul de învățământ.

După ce mi-am expus părerile mele privitoare la defectele ce - după mine - conțin planurile amintite în acest studiu, îmi voi permite, aici, a-mi exprima simplist părerea, cum ar trebui să fie acele referitor la științele naturale.

Părerile mele se vor răzima pe prescripțiile legii școlastice în vigoare care obligă pe fiecare școlar a frecventa școala șase ani regulat. Aici mă voi mărgini la școlile de patru clase ca cele mai superioare dintre toate școlile populare și, totodată, ca pregătitoare pentru școlile secundare (medii).

Referitor la propunerea științelor naturale în cele dintâi două clase, aparțin și eu la părerea că aici să nu se trateze științele naturale ca obiecte de sine, ci numai întrucât să cuprind sub învățământul intuitiv. Aș pretinde însă, ca și atunci, când se tratează după cartea de citire, tratarea bucăților să fie împreună cu experimentări și arătarea tuturor celor ce se citesc.

Că manual de lectură însă aș recomanda tare cărțile de citire pentru școlile primare folosite în România care, pe lângă aceea că [ele] conțin un material abundent din științele naturale, sunt scrise în un limbaj ușor, iar textul intercalat cu figuri (ilustrații).

Pentru cazul când umanul nostru regim ar interzice folosirea lor la noi, s-ar putea face și la noi asemenea cărți care să fie corespunzătoare decât cele ce le avem până acum.

De la a treia clasă începând aș pretinde ca științele naturale să se propună ca studiu de sine și mai sistematice.

În privința timpului nu mă pot mulțumi nici cu planul regimului care prescrie pentru istoria naturală numai 1 ½ oră la săptămână, ci aș dori ca și pentru istoria naturală și pentru fizică să se desemneze câte două ore la săptămână care timp considerând însemnătatea obiectului, este neînconjurat de lipsă și mai curând vom putea zice că e prea puțin decât prea mult.

Referitor la material, ce ar fi a se trata, aș propune ca învățătorul să-și țină de maximă „non multa sed multum”, adică nu mult material, dar acela ce-l propune să-l trateze bine. Repetarea să fie asociată cât de des.

Pentru clasa a III-a aș propune din istoria naturală zoologia pentru ambele semestre, din care s-ar putea trata următorul material:

1. Omul – caracteristica lui din punct de vedere anatomic, fiziologic și morfologic, despre oasele, mușchii (carnea) omului, apoi inima, arterele, vinele, sângele și circulația lui, creierii, nervii, plămâni și funcția lor, apoi tubul digestiv și digestiv și digestia. În urmă cele cinci simțuri: vederea, auzul, mirosul, gustul și tactul împreună cu organele acestora și vorbirea. Tot aici ar trebui să se trateze despre cele cinci rase umane: cauzică, africană, mongolică, malaică și americană.

Cealaltă parte a zoologiei să se trateze după manualul d-lui Anca care, altcum, ar fi bine să se supună unei revizuirii și să se ajusteze cu ilustrații.

Acest material se poate trata în decursul ambelor semestre foarte ușor.

Pentru clasa a IV-a aș propune, asemenea, două ore la săptămână și anume:

Semestrul I: Mineralogia.

1. Sarea comună; 2. Salpetru; 3. Sarea de natron (soda); 4. Alaunul; 5. Vitriolul; 6. Sarea amară; 7. Piatra de var; 8. Fluoritul; 9. Gypsul; 10. Talcul; 11. Serpentina; 12. Spuma;

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

13. Feldspatul; 14. Azbestul; 15. Mica; 16. Diamantul; 17. Corundul; 18. Topazul; 19. Granatele; 20. Marțul și opalul; 21. Granitul; 22. Gnaisul; 24. Bazaltul; 25. Trahitul; 26. Porfirul; 27. Schistele; 28. Aurul; 29. Argintul; 30. Platina; 31. Mercurul; 32. Fierul; 33. Cuprul; 34. Plumbul; 35. Cositorul; 36. Zincul; 37. Sulfura; 38. Succinul; 39. Păcura; 40. Petroleul; 41. Cărbunii de pământ.

O mare parte din aceste minerale trebuie să fie cunoscute deja băieților din clasele inferioare, respectiv din lecturariu. Aici vin numai repetate și întregite. La propunerea acestor minerale ar fi neînconjurat de lipsă să se țină cont de elementele cristalografiei. Să se arate și unele modele din cristalografie cu ocazia propunerii, așa de exemplu când se tratează sarea comună să se arate copiilor un cub, când se tratează alaunul să li se arate un octaedru, când se tratează despre granit, să li se arate un dodecaedru rombic.

Mai departe să se țină cont de proprietățile fizice și chimice precum: care este mai dur și care este mai moale; care are lustru propriu și care nu; care se topește în apă, în acrimi sau nici aici; care este mai greu decât apa și cu cât ș.a.m.d.

În urmă este a se pune deosebită pondere pe folosul ce fiecare mineral îl prestează pentru viața socială, pentru industrie, pentru economia de casă, de câmp ș.a.m.d.

Se subînțelege că mineralele amintite să se arate toate în natură spre care scop este de lipsă, că fiecare școală să-l posede. Învățătorul va trebui să le arate aceste minerale cât de des, ca școlarii să aibă ocazie a se deprinde în cunoașterea lor. Din una sau două arătări prea puțin și le vor putea însemna cât să le țină în memorie. Dar mai bine ar fi când toate aceste minerale să se afle puse în școală sub sticlă, unde școlarii ar putea să le vadă în toată ziua¹.

¹ Școala Română, Sibiu, Anul II, 1877, nr. 52, pp. 411-413.

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu
Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”
(Richter)

PARTEA I

AMINTIRI DESPRE DASCĂLII MEI DIN NĂSĂUD

Faptele și evenimentele petrecute cu ani de zile în urma își pierd din claritate pe măsură ce timpul trece. Se conturează tot mai vag amănunțele care adeseori dau viață specificului vremii.

M-am gândit să aștern câteva rânduri care în mod sigur vor răscoli amintirile colegilor mai mari sau mai mici din Liceul „George Coșbuc” din Năsăud. Este adevărat, spunea cineva, că bătrânii trăiesc din amintiri. Adeseori tinerii fac haz de necaz pe această temă. Eu a e d însă că ele pot fi folositoare generațiilor de elevi de astăzi. Ei pot culege din evenimentele relatate experiența unor tineri din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat văzut prin prisma adultului și elevului de astăzi. Poate rândurile mele vor stimula și pe alți colegi să-și comunice pe această cale amintiri pe care eu nu le cunosc și nu le-am scris. Pe de altă parte, întâmplările și faptele relatate constituie un crâmpeli din istoria școlilor năsăudene atât de bogat relatată în revista „Arhiva Someșană”.

Am intrat în clasa I a liceului „George Coșbuc” în anul 1936. M-au dus la Năsăud familia Sohorca, unchiul meu, cu trăsura închiriată de la un evreu din Sângeorz-Băi. Am fost găzduit la familia Șorobetea, care pentru mine nu era străină, fiind vecină la Sângeorz-Băi cu familia mea. Pe lângă aceasta, doamna Șorobetea îmi era nașă, ea m-a botezat. Cum m-am simțit în familia lor se poate desprinde din ceea ce am scris pe o fotografie făcută cu nașa acum 2-3 ani. Nașa-mamă care din copilărie mi-a dat speranța unor zile mai fericite. La plecarea unchilor mei spre casă am rămas în poartă cu lacrimi în ochi, uitându-mă lung după trăsura ce se îndepărta din ce în ce mai mult. Părinții mei și mai ales unchiul meu, învățătorul Iustin Sohorca - aș putea spune tatăl meu adoptiv -, s-au străduit să-mi dea o educație mai deosebită. Unchiul meu fiind mare muzician (conducea corul

* Continuăm să publicăm și în acest număr din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001 (pp. 25-40). Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

---

bisericesc și corul Căminului Cultural din comună), a ținut să învăț vioara.

Am fost instruit de învățătorul Adeodat Coruț din Maieru timp de trei ani. Priceperea și dragostea lui pentru vioara l-au determinat mai târziu să părăsească învățământul și să se dedice cu totul muzicii, ajungând în cele din urmă în orchestra Operei din București. De câte ori mă duceam la un spectacol de Operă la București, în pauză vorbeam cu el. Primul lucru care m-a întrebat era: „Sunt lipani pe Anieș?”, fiind și un mare undițar în apele de munte.

Gazda mea, profesorul Aurel Șorobetea, m-a urmărit să vadă care este reacția mea, singur, departe de casă. În primele zile de școală mi-am cumpărat caietele necesare de la librăria domnului Fisher. Cărțile le-am cumpărat de la elevii din clasa superioară. Târgul se făcea, în fața liceului. Cărțile și caietele le-am învelit în hârtie albastră pentru a le păstra cât mai curate, așa cum era obiceiul. Prof. A. Șorobetea i-a spus tatălui meu că ceea ce am făcut fără îndemnul cuiva este un semn bun.

În clasa I de liceu am avut profesor de limba franceză pe domnul Dumitru Ion, care se ocupa de noi și în afara orelor de program. Om mic de statură, foarte exigent, venea în clasă întotdeauna, foarte elegant. Vorbea puțin pe nas. Iubea ordinea și disciplina și se știa impune. Adeseori îl distrau elevii mai puțin dotați când pronunțau cuvintele franțuzești cu totul eronat. Aveam un coleg care stătea în banca întâi, puțin cam bâlbâit pe care-l întreba: „Cum se spune în franceză cuțit?”. Imediat răspundea: „cutision”. „Dar furculiță?”. „furculision”, și așa mai departe, până la urmă l-a promovat, mai ales pentru perlele pe care le scotea.

În clasa a II-a am avut la gimnastică un profesor care nu știa bine românește. Pe lângă aceasta nu se știa impune în fața elevilor. El vroia să fie aspru și încerca să ne stăpânească cu note mici. Odată i-a spus unui coleg: „ți-am dat o notă gravidă”, expresie care a provocat ilaritate. În sala de gimnastică a liceului erau niște lăzi, numite plinturi, peste care saream. Înainte de a intra profesorul în sală, unii colegi intrau în aceste plinturi și când apărea profesorul porneau ca niște tancuri. Nu știa ce să facă, fugea de la unul la altul strigând. La ora de gimnastică s-a auzit gălăgia mare făcută de noi până în sala profesorală. Atunci a venit directorul școlii, profesorul Aurel Șorobetea, și s-a mirat de ce a văzut. Imediat s-a făcut liniște și fiecare ne-am așezat în rândul în care trebuia să fim. Ne-a apostrofat atât pe noi, cât și pe profesor, amenințându-ne cu exmatricularea la repetarea faptelor, în clasa a II-a de liceu locuiam la familia Șorobetea cu prietenul meu Emil Istrate. Dormeam amândoi într-un pat. Nu știu care din noi s-a îmbolnăvit primul de scabie. Servitoarea care făcea patul dimineață a observat că cearceafurile sunt cu pete mici de sânge. Nouă ne era frică se spunem. În prima seară, după ce servitoarea i-a spus gazdei, aceasta ne-a chemat la control. Ne-am dezbrăcat și diagnosticul s-a pus imediat: râie. Ce să facem? Doamna Șorobetea care era o femeie foarte curajoasă și pricepută ne-a indicat și făcut tratamentul. A câștigat, nu știu de unde, creolină, cu care se tratau caii râioși, A diluat-o și ne-a uns cu aceasta de două sau de trei ori. Usturimea ce am răbdat nu poate fi descrisă. După fiecare procedură trebuia să facem baie. Tot ea ne-a aranjat să ne îmbăiem la sinagoga evreiască unde exista baie. După ce ne-am vindecat și am venit din vacanța de Paști ne-am mutat la altă gazdă. Eu m-am mutat la familia Năsăudean. Dormeam în bucătărie împreună cu un alt elev, cu doi ani mai mare decât mine, glumeț, vesel. În acest timp nu știu de unde Guști, băiatul gazdei, a încasat și el o râie. Familia l-a izolat într-o cameră separată până s-a vindecat. Guști cânta în fanfara liceului, la trompetă, iar eu la eufoniu. Uneori exersam împreună și oda liceului se auzea în tot orașul. Familia Năsăudean erau oameni foarte harnici. Ei au construit în oraș o casă cu etaj, pe care au pierdut-o în timpul refugiului, nu știu încă în ce

AMINTIRI, AMINTIRI...

împrejurări. Domnul Năsăudean era greșier la judecătoria și se ocupa mult de copiii lui, în special la matematică și amândoi copiii au ajuns ingineri. Doamna Năsăudean era o mare gospodină, îi plăcea să gătească.

Eu n-am insistat prea mult în pregătirea mea muzicală. M-am limitat să cânt în orchestra liceului. Eram cel mai mic din orchestră. În lipsa profesorului Ștefănuțiu, conducătorul orchestrei, colegii mai mari mă urcau pe pian și de acolo le cântam la vioară cântece învățate după ureche în sat la mine. Orchestra liceului s-a format plecând de la elevii mai mari, care cunoșteau bine câteva instrumente, cum a fost Victor Andreescu la vioară, A. Apostol la trompetă, T. Olah și E. Catarig la pian. Nu știu dacă vreunul dintre ei a făcut carieră muzicală, în afară de Victor Andreescu care a ajuns profesor de muzică și a cântat la vioară în orchestra simfonică din Brașov. Ei ne instruiam în orele libere pentru a învăța bucăți muzicale orchestrate de profesorul Emil Ștefănuțiu. Acesta muncea alături de noi zile întregi pentru reușita serbărilor organizate de conducerea liceului. Noi, cei mai mici, nu ne dădeam seama de valoarea acestui om și adeseori îl supăram, fie prin neatenție, fie prin absență de la repetiție. El niciodată n-a ridicat glasul supărat; totdeauna râzând ne dojea cu blândețe. Am avut o satisfacție deosebită, cu privire la valoarea profesorului E. Ștefănuțiu mai târziu, când am devenit medic. În urmă cu 3-4 ani s-a prezentat la consultațiile mele un mare dirijor din București, Ludovic Bacs, Printre altele i-am spus că și eu am cântat la vioară în orchestra liceului „George Coșbuc” din Năsăud. Atunci s-a ridicat de pe pat și privindu-mă în ochi m-a întrebat: „L-ați avut profesor pe Emil Ștefănuțiu?”. „Da”, i-am răspuns. Câteva minute în șir mi-a vorbit despre el, spunându-mi că era un om minunat și un mare muzician.

La început orchestra noastră a fost formată numai din instrumente cu coarde. Ulterior s-a mărit, fiind aduse instrumente de suflat. Eu am învățat să cânt și ia eufoniu. Colegii mei mai mari spuneau că instrumentul este mai mare decât mine. În total în orchestră erau în jur de 25 de elevi. Aș putea spune că era o fanfară mixtă. Îmi aduc aminte cu plăcere de serbările date de liceul nostru în curtea școlii sau în sala Regna. Printre lucrările executate au fost Freischutz de Weber, purpuriu de muzică populară întocmit de profesorul E. Ștefănuțiu, „Trăiască Regele”, „Oda Liceului” și altele. După cedarea Ardealului de Nord, orchestra s-a desființat. Elevii mai mari au plecat și profesorii de muzică care au venit n-au mai fost interesați în continuarea acestei frumoase activități. În timpul războiului au dispărut multe instrumente din sala de muzică.

Profesorul Aurel Șorobetea, mai târziu director, s-a ocupat mult de ridicarea prestigiului acestui liceu. A predat ore de limbași literatura română. Vorbea frumos la ore și cu ocazia unor serbări. Ca director a ajutat mulți elevi săraci și merituoși, fie cu burse de la Fondurile Grănicerești, fie în internate.

Îmi aduc aminte că la serbările unor zile naționale lua parte la liceu și oamenii politici ai vremii. Parcă-l văd pe deputatul Nacu: îmbrăcat în frac, mândru și sfătos, ne vorbea despre însemnătatea zilei respective. Cu aceste ocazii erau aduse în sala de gimnastică a liceului și elevele de la gimnaziul de fete și uneori și elevii de la Școala Normală din Năsăud.

Nu pot să uit orele de limba franceză predate în clasa a II-a și a III-a de Nicu Caranica și I. Poporăscu. Deși uneori aspri, „răi” cum le spuneam noi elevii, ne-au învățat cu multă dragoste și conștiinciozitate. Am avut o surpriză plăcută când profesorul Boieru de la Facultatea de Medicină din Cluj-Napoca mi-a spus că profesorul meu de limba franceză, Nicu Caranica, este cumnatul lui, că trăiește la Paris și că are în jur de 80 de ani. Sper să-l văd dacă va mai veni la Cluj. Limba latină ne-a fost predată în clasa a III-a și a IV-a de profesorul Câmpeanu. Adeseori ne chema după masă la ore suplimentare, mai

GEORGE UZA

ales înainte de teza trimestrială. Păcat că era un om bolnav. Îi plăcea să călărească. Auzeam de la internat galopul calului pe șoseaua pietruită a Năsăudului și toți ieșeam la geam. După terminarea Facultății de Medicină l-am întâlnit la Cluj. Adeseori venea la mine cu aceeași întrebare: „Frate Gheorghe, n-am cancer?”. Întâmplarea face că a murit cu această boală.

O muncă deosebită pentru educația noastră morală a depus preotul greco-catolic Gh. Pteancu, profesor de religie. El a organizat în liceu ședințe de referate aproape săptămânal, la care elevii susțineau referate cu subiecte religioase. Ei puteau să-și spună liber părerea. Aveam biserica noastră la ultimul etaj al școlii normale. Răspunsurile la liturghie erau date de corul liceului. Pot să spun cu toată convingerea că profesorul Gh. Pteancu a contribuit la formarea unor generații de oameni cinstiți, curați, cu o moralitate ireproșabilă.

Nu de mult am stat de vorbă cu un strălucit elev al liceului „George Coșbuc” din Năsăud, astăzi pensionar, care mi-a povestit că la o ora de matematică profesorul l-a scos la tablă să rezolve o problemă. Băiatul știa matematică și nu i-a fost greu să ducă până la sfârșit etapele problemei. Totuși profesorul l-a întrerupt de câteva ori cu întrebări legate de problemă. De fiecare dată a răspuns bine, fapt ce părea că nu-i convenea profesorului. La sfârșit l-a întrebat: „Mă, tu te-ai uitat vreodată în oglindă să vezi cât ești de hâd? Ce domn hâd vrei să te faci tu?”. Toată clasa a râs și profesorul a fost satisfăcut de gluma lui. Altădată apare în clasă un elev nou venit de dincolo de munți. Profesorul obișnuia să se plimbe printre bănci cu mâinile agățate de vestă. Se oprește în fața noului venit și-l întreabă: „De unde ai venit la liceul nostru?”. El se ridică în picioare și răspunde: „Din Vâlcea”. Nu s-a așteptat la replica profesorului care i-a dat o palma peste cap spunându-i: „Ce ești tu, prefectul? Spune-mi din ce sat sau oraș ești”. Se pare că după alte asemenea dialoguri elevul s-a retras din școală. Profesorul de matematică se distra mai ales cu cei mai slabi care îi dădeau ocazia. Un elev din clasa III-IV nu avea un vocabular format și adeseori trăgea de timp prin cuvinte de umplutură, ceea ce nu-i plăcea profesorului, cum era de exemplu: „pe urmă facem, „ Mă, pe urmă merg numai căpăii, tu rezolvă tema”, spunea profesorul. Acesta nu venea la clasă cu catalogul, ca ceilalți profesori. El avea în buzunarul vestei o hârtie cu numele elevilor din clasa pe care o pune pe masă îndată ce intra în clasă și pe care nota răspunsul elevului cu semne pe care numai el le știa. La cei care știau pune în dreptul numelui o pipă. Unul dintre elevii slabi la matematică s-a furișat printre bănci în timp ce profesorul era cu spatele la catedră și și-a pus două pipe. Într-o zi, în timp ce discuta la tablă cu un alt elev care nu prea știa, a luat hârtia de pe masă și l-a chemat la tablă pe elevul care-și pusese pipele ca să-l scoată din încurcătură pe colegul său. „Hai tu măi S.V. și ajută-l, pentru că sunt sigur că tu știi”, a spus profesorul. Toată clasa a izbucnit în râs. Elevul S.V. s-a ridicat din bancă și, agale, a pornit spre tablă. După mersul lui și fața crispată între râs și frică, profesorul și-a dat seama ce se întâmplase. N-a putut fi de nici un ajutor colegului său, întrucât nu spunea nici un cuvânt, doar se apăra de loviturile dascălului.

Învățământul liceal a fost susținut în mare parte înainte de 1940 de către Fondurile Grănicerești. Eu am primit o singură dată ajutor bănesc din partea acestora. Îmi amintesc că, în clasa a II-a de liceu, prof. A. Șorobetea m-a chemat la direcțiunea liceului și mi-a dat două monede de argint a câte 250 de pengo drept ajutor din partea Comunității de Avere Grănicerească. Nu numai elevii meritoși, ci și studenții au fost ajutați de către Fondurile Grănicerești. Printre elevi circula zvonul că o parte din banii ce s-au cuvenit lor au fost furați de către conducerea societății. Eu am avut ocazia să stau de vorbă cu domnul avocat Șoldea, unul din conducătorii Comunității de Avere din Bistrița

AMINTIRI, AMINTIRI...

Năsăud, după confiscarea pădurilor de către regimul comunist, în timp ce era internat la Clinica Medicală I din Cluj. El a negat fraudele bănuite de către populație. Astăzi trăim o perioadă când se pune problema retrocedării averii grănicerilor, în primul rând a pădurilor comunitare.

VIAȚA DE ELEV ÎNTRE ANII 1940-1944

După terminarea clasei a IV-a m-am înscris la același liceu din Năsăud în clasa a V-a. Acesta nu mai purta numele de „George Coșbuc”, ci Liceul de Stat Maghiar cu limba de predare română. Se pare că profesorii au primit o perioadă, pe lângă leafa lor de la stat, și un ajutor de la Fondurile Grănicerești. Astfel au ajuns aici profesori foarte buni, cum au fost soții Palfy Endre la limba și literatura română. Profesorul Palfy E. a fost numit directorul liceului. El are meritul că a continuat publicarea anuarului liceului atât în limba română cât și în maghiară, publicație ce a fost întreruptă cu doi-trei ani înainte de venirea lui. Prof. Palfy E. a fost pus într-un an al directoratului sau într-o situație foarte dificilă. La ordinul autorităților centrale au fost scoase din biblioteca liceului o mulțime de cărți și reviste ce nu conveneau regimului și mutate în alte părți. Pentru transportul cărților au fost solicitați elevii liceului care au dus aceste cărți în brațe la mașinile ce staționau în fața liceului. Cu această ocazie au dispărut o serie de cărți reținute de elevi. Prof. Palfy și prof. Domokos au anchetat pe fiecare elev în parte care a participat la transportul cărților. Unii dintre ei au recunoscut și au înapoiat cărțile luate, alții n-au recunoscut chiar dacă au fost palmuiți. Faptul putea da naștere unui scandal imens dacă profesorul Palfy ar fi anunțat organele de anchetă. Faptul putea avea repercusiuni nu numai asupra elevilor, ci și asupra profesorilor care au supravegheat acțiunea. Atitudinea lor a fost însă omenească; totul a rămas în cadrul liceului. După al doilea război mondial, când Ardealul de Nord a revenit la România, prof. Palfy a ajuns șeful catedrei de limbă română de la Universitatea din Budapesta.

Pe profesorul Nagy de matematică nu-l pot uita niciodată. Metoda lui de predare era foarte plăcută, presărată totdeauna cu glume, fiind preocupat permanent de pregătirea noastră. Pe strada dacă-l întâlneam ne întrebă: „Știi tu cât face cos de alfa?”, sau alta întrebare din matematică. La limba latină și germană am avut pe profesorul Jedrzowsky, care ne-a învățat cu o meticulozitate nemțească. Adeseori îmi aduc aminte de el în discuții cu alți colegi de liceu, mai ales când pot plasa unul din citatele latine învățate de el. Ne făcea plăcere să pândim de la fereastra clasei pe profesorul Jagics de limba latină. Totdeauna își lua pălăria din cap când trecea prin fața bustului lui George Coșbuc.

Un alt profesor ce merită a fi amintit aici este Domokos Samuel. El a predat limba și literatura maghiară. După prof. Palfy, el a ajuns șeful catedrei de limbă română la Universitatea din Budapesta. A scris o frumoasă monografie despre poetul Octavian Goga. Înainte de a părăsi această viață a scris o nouă monografie în limba română, „Tipografia din Buda”, la care au lucrat corifeii Școlii Ardelene, în clasa a V-a, ultima clasă de liceu, ne-a predat igiena dr. Teofil Tanco, medic de mare renume. Fost student al universităților din Viena și Budapesta, vorbea perfect limba germană și maghiară. Orele lui erau atractive întrucât vorbea liber și foarte bine documentat. Pentru pregătirea lui excepțională a fost invitat după 1918 să conferențieze la Facultatea de Medicină din Cluj. Toată lumea a fost încântată de expunerea lui liberă și foarte bine orientată. Profesorul Goia care a luat cuvântul

GEORGE UZA

---

la sfârșitul ședinței a elogiât conferențiarul și a spus: „Dumneata ar trebui să fii aici alături de noi”.

Nu-mi face plăcere să-mi amintesc de profesorii etichetați de noi elevii „buni”, de la care n-am învățat nimic, lipsindu-le metoda de predare, pregătirea adecvată etc. Elevul simte acest lucru și de aici începe dezordinea, nesupunerea etc. La început a rămas același director, Aurel Șorobetea, profesor de limba română. Pentru activitatea lui pro românească și de apărare a drepturilor românilor din liceu, elevi, profesori, a fost înlăturat. Om în vârstă, bolnav, a fost concentrat în armată unde a stat câteva luni în condiții ce nu se potriveau unui om cu situația lui fizică. Ulterior, s-a aflat că cel care a provocat această schimbare a fost preotul reformat din Năsăud, Gergely, cunoscut șovin și antiromân. Acest lucru l-au mărturisit chiar profesorii maghiari de la liceu. În primele luni ale directoratului său a fost chemat la un curs de informare la Budapesta. Aici domnul director a susținut teoria continuității în Dacia, fapt care n-a plăcut stăpânirii. Probabil și acesta a fost un cap de acuzare. Când s-a întors de la Budapesta n-a mai găsit în fața liceului bustul lui George Coșbuc, acesta fiind luat într-o noapte și distrus de persoane necunoscute.

Amintiri frumoase mi-au lăsat profesorii Sera la fizică, Jederzofsky de limba germană și alții. În afară de preotul Seplecan, profesorul de religie, și de medicul dr. Teodor Tanco care ne-a predat Igiena în clasa a VIII-a, toți erau maghiari. Se pare că după război prof. Jederzofsky a ajuns profesor la o universitate din Viena. El predă și limbă latină. La desen am avut un profesor venit din Ungaria care nu știa românește. A învățat câte ceva cât a stat la Năsăud. Era foarte greu să înțelegi ce vrea să spună. Nici unul dintre profesorii de desen de până la el nu s-au străduit, deși era în atribuția lor, să ne facă cursuri despre marii sculptori și pictori ai antichității, renașterii, etc. Acest profesor ne-a dat primele noțiuni din aceste domenii. De la el am auzit pentru prima dată de stilurile grecești, romane etc., noțiuni necesare oricărui intelectual cu o cultură umanistă. Nu-mi mai amintesc cum îl chema, dar parcă-l văd cu o pălărie cu șnur îmbrăcat destul de sportiv, cu pantaloni bufanți. La istorie l-am avut pe profesorul Pali Iuliu, care înainte de cedarea Ardealului de Nord a purtat numele de Mureșan. După 1944 el și-a reluat numele de Mureșan. Pe lângă istoria ce ne-o dicta tradusă din manualele maghiare avea deosebită plăcere să ne vorbească despre trecutul echipei de fotbal „Universitatea” din Cluj. Directorul liceului după prof. Aurel Șorobetea a fost prof. Palfy Endre. El ne-a predat filozofia în clasa a VIII-a. Așa cum am mai amintit, Prof. Palfy Endre are meritul deosebit că a continuat editarea Anuarului Liceului în limba română și maghiară întreruptă timp de doi ani.

N-am avut de suferit din partea profesorilor datorită originii noastre etnice. Toți elevii din liceu erau români cu 3-4 excepții. Pregătirea noastră era foarte bună la unele materii, cum au fost: matematica, limba latină și germana, chimia și fizica. La materiile la care profesorii s-au ocupat mai puțin de noi eram mai slabi, Nu-mi place să-mi amintesc de acești profesori. Biblioteca liceului era deservită înainte de 1940 de un elev din clasa a VII-a și de altul din clasa a VIII-a. Cu unul dintre ei m-am întâlnit des prin orașul Cluj, fiind profesor pensionat. După venirea la direcțiune a prof. Palfy E., biblioteca a fost epurată de cărțile nedorite de stăpânitori, fapt pe care l-am amintit.

Pe lângă instruirea noastră culturală, științifică etc., eram obligați să facem și instrucție militară în organizația numită „Levente”. Clasa noastră era instruită de prof. de matematică Nagy L. O singură dată am refuzat întreaga clasă să executăm o pedeapsă dictată, după părerea noastră, pe nedrept. El s-a enervat și ne-a amenințat, dar în cele din urmă a adus la cunoștință superiorilor refuzul nostru.

AMINTIRI, AMINTIRI...

În ce privește viața spirituală, după plecarea părintelui Gh. Pteancu aceasta s-a schimbat. Conducerea liceului nu a fost interesată în această parte a educației noastre, Nu mai aveam capela de la ultimul etaj al Școlii Normale, mergând la biserică nesupravegheați. Nu s-au mai ținut nici ședințele de referate cu subiect religios întrucât Reuniunea „Mariana” din cadrul liceului s-a desființat.

În clasele IV-V mulți profesori erau concentrați și materiile acestora erau predate de alții, nespecialiști. De exemplu, la limba germană a venit directorul liceului Aurel Șorobetea, profesor de limba română. Eu cred că el a procedat foarte bine în aceste condiții, obligându-ne să învățăm bucățile de citire pe de rost, după ce scoteam cuvintele din dicționare. Și astăzi îmi amintesc de aceste lecții, ca de exemplu: „Der Winter begint in december”, „Es ist kalt”, „Der Schnee hat alles bedekt” etc. Gramatica am învățat-o ulterior, cu profesori de specialitate,

Războiul era în toi, desfășurându-se prin stepa rusească, când prof. A. Șorobetea ne spunea în clasă că nemții vor pierde războiul, dar privind în viitor tot ei îl vor câștiga, Probabil cunoștea calitățile poporului german, Prevederile lui s-au împlinit. Germania a pierdut războiul pe câmpul de luptă, dar a câștigat economic după încheierea acestuia. Munca, perseverența, dezvoltarea unei înalte tehnologii etc., determinau această stare în economia mondială.

Îmi amintesc de colegii mei de clasă buni la învățătură. De obicei cei buni la matematică erau buni la toate materiile. Păcat că unii dintre ei n-au ajuns în viață unde meritau, din diverse motive. Alții s-au stins prea devreme, cum a fost colegul Săplăcan Traian, întotdeauna premiant. El a încetat din viață la puțini ani după terminarea Facultății de Medicină. Din caietul lui copiam toți problemele la matematică pentru a doua zi. Un băiat deosebit de inteligent, cult, din oameni săraci, a fost colegul Petrică Moldovan. Numai el știa să descurce, să traducă în românește textele grele din limba latină. Am auzit că, după terminarea liceului, a învățat și englezește și că dădea ore de ebraică la evreei care plecau în Israel. Am avut și alți colegi cu talente organizatorice, cum a fost colegul Deac Alexandru, ajuns director al spitalului din Târnăveni. Am fost de câteva ori la el și m-am minunat de gospodăria anexă a spitalului. Avea porci, vite etc., și oferea carne chiar orașului. Asemenea gospodărie pe lângă spitale n-am mai văzut nicăieri. El a găsit preocupare pentru bolnavii psihici cronici abandonați de familie, ei fiind antrenați la curățenia curții spitalului, la îngrijirea florilor, în gospodăria anexă etc. Îmi amintesc că unul dintre ei plângea în anticamera directorului că i-a murit calul, ajutorul lui la curățenie. Un alt coleg cu talente organizatorice a fost Bidian Cornel. De pe băncile școlii îi plăcea să fie șef. A ajuns inginer și director în Ministerul Construcțiilor. În funcții de conducere la unele instituții au ajuns și alți colegi. Emil Plăian a fost câțiva ani directorul Spitalului Militar din Cluj. Doi dintre colegi au intrat în politică. Colegul Pompei Crăciun a fost 3-4 ani cadru didactic la Universitatea „Ștefan Gheorghiu” din București, apoi secretar cu problemele de învățământ și cultură la Bistrița. Colegul Teodor Câmpeanu a ajuns deputat după 1989. Mulți colegi mijlocii la învățătură au făcut cariere frumoase, cei mai mulți devenind medici și profesori. După terminarea liceului, o parte ne-am înscris la Facultatea de Teologie pentru a scăpa de concentrare în armată și de front. N-am ajuns să facem nici o oră de seminar pentru că, în câteva luni, s-a încheiat războiul. Puțini au rămas să continue studiile teologice. Episcopul Iuliu Hossu cunoștea motivele refugiului nostru la Teologie, dar nu s-a opus, primind pe toți candidații. După terminarea liceului ne-am întâlnit de mai multe ori la Năsăud.

După terminarea clasei a VIII-a am dat maturitatea la același liceu cu profesorii de

GEORGE UZA

---

aici, Președintele comisiei de maturitate a fost prof. Kelmnen Bela de la Cluj, delegat al Ministerului învățământului, După 7-8 ani de la terminarea liceului m-am întâlnit cu el la Cluj, amândoi fiind cercetători la Filiala Academiei.

Ca și în orice școală, după încheierea ultimei clase s-a dat un banchet la unul din restaurantele Năsăudului. Întrucât era război și frontul se apropia din ce în ce mai mult de granița României, au fost restricții impuse de autorități. Masa noastră s-a terminat în jur de ora 23. Noi mai doream să continuăm petrecerea, să dansăm etc. Patronul restaurantului ne-a spus că el este obligat să închidă și că s-ar putea continuă banchetul numai cu aprobarea primpretorului pe care nu-mi amintesc s-o fi obținut.

După terminarea clasei a VIII-a de liceu mi-am petrecut vacanța de vară la Sângeorz-Băi, care a fost destul de lungă întrucât Facultatea de Medicină din Cluj, mutată la Sibiu, nu și-a deschis porțile decât la 1 martie 1945.

În vacanțe veneam la părinți în comuna Sângeorz-Băi. Așa cum am mai spus, în stațiunea Sângeorz-Băi nu mai era atmosfera de dinainte de 1940. Conducerea stațiunii n-a mai adus muzică în parc decât în primii doi ani (1945-1946) în restaurantul „Hebe”. Rareori se dădeau baluri. Îmi amintesc de așa-numitul „Anna Bal”, o mare tradiție la maghiari. Noi, elevii, participăm la aceste baluri cu toate că nu eram bine văzuți de autoritățile comunei. Se simțea o oarecare tensiune între noi și ei. Îmi amintesc că într-o seară dansăm singur pe ring cu simpatia mea de atunci, Lola Partenie din Maieru. Notarul comunei, un om foarte mândru și distant, în ascuns a vorbit cu muzicanții să întrerupă brusc tangoul și să înceapă să cânte un ceardaș să vadă ce voi face eu și partenera. Spre surprinderea lor, am continuat să dansăm ceardaș. Bineînțeles că a fost o provocare.

În lipsa muzicii din parc, cânta uneori un megafon 1-2 ore. Melodiile foarte des puse erau „Minciuna” și „Zaraza”. Lumea dansa de obicei în pavilionul demolat în timpul stăpânirii comuniste.

Îmi amintesc de o petrecere pe care a suportat-o dr. Ion Buia, venit în vizită din România la părinții săi bolnavi. El ne-a invitat pe câțiva cunoscuți și pe rudele sale la restaurantul „Hebe”, unde am dansat până noaptea târziu.

Un om de care mă temeam era „Tisztehelyetes-ul”, adică șeful postului de jandarmi. Eu eram pescar și cineva m-a reclamat că pescuiesc fără permis. Nu m-a chemat la post, dar cu ocazia unei întâlniri neprogramate mi-a spus că dacă mai merg la pescuit mă leagă. Legea e lege pentru toți, așa că nu m-am mai dus pe malul apei cu undița. Totuși, pasiunea nu-ți dă pace. Mergeam la Someșul Mare, mă dezbrăcăm și făceam baie, dar în mână țineam o ață de care era agățat un cârlig și prindeam astfel lipanii. Așa n-am fost bănuț de încălcarea legii.

În comună aveam o prietenă învățătoare la grădiniță, care n-a ținut cont de etnia noastră, însoțindu-ne la scăldat, la petreceri, etc. Era originară dintr-un sat de lângă Budapesta. Nu știa nici o vorbă românească. Mari era de o cinste rar întâlnită la vârsta ei. Ce avea de spus întotdeauna îți spunea în față. Mai aveam cunoștință o fată foarte frumoasă, fiica directorului școlii primare din comună. Ea era mai distantă.

După retrocedarea Ardealului de Nord României, nici unul dintre prietenii noștri maghiari cunoscuți în comună n-a mai venit să ne vadă. Prietenul și colegul meu Silviu Sohorca, decedat în urmă cu trei ani, a vizitat odată, la Zsebegeny - în Ungaria, pe soția unui căpitan pensionat care, în timpul stăpânirii maghiare, a stat la Sângeorz-Băi. El decedase nu de mult timp. Doamna l-a primit foarte drăguță. Ea era o figură veselă și Silviu făcuse curte unei nepoate de-a ei. El a întrebat-o dacă își mai aduce aminte de unele cuvinte românești. Foarte veselă i-a spus că nu-și aduce aminte decât de o frază spusă de lelea Ioana care-i

AMINTIRI, AMINTIRI...

---

aducea laptele: „Doamnă, îți merge gura ca curu”.

În perioada despre care scriu era obiceiul să se organizeze baluri de către colegi în diverse comune din jur. Astfel, am participat la baluri în comunele Rebrișoara, Măgura Ilvei, Rodna Veche și altele. Ne deplasam de obicei cu căruțele angajate de la țărani din sat. Balurile nu erau de cele mai multe ori precedate de un program artistic, oferindu-se numai mâncare și băutură contra cost. Intrarea se plătea separat. La puține baluri se angaja muzică de țigani de la Bistrița, cu toate că pe invitații se anunța o asemenea muzică. De cele mai multe ori era angajată muzica din comună care cânta mai mult muzică populară. Aproape la fiecare bal ne însoțeau și oameni mai în vârstă din comună, petrecăreți, cum au fost învățătorii Costică Partene și Sabin Sohorca, care întrețineau atmosfera cu glume, având un dezvoltat simț al umorului. Pe lângă dans, muzică etc., ne înveseleau situațiile hazlii create de jocul unor localnici care se străduiau să execute cât mai corect dansurile moderne ale vremii, în zilele următoare ne distram cu colegii (în special cu Haliță Alexandru care era foarte talentat) ce imitau mișcările acestora.

Aproape la fiecare bal din apropierea comunei sale participa o doamnă mai în vârstă care nu dansa; îi plăcea doar muzica și admira dansul tineretului. Era originară din Nepos și venea cu trăsura mânăta de un vizitiu, îmbrăcată de cele mai multe ori în costum național. Uneori o vedeam plimbându-se cu trăsura și în alte zile, în special duminica.

Îmbrăcămintea noastră era destul de modestă. Problema cea mai mare era confecționarea cămășilor cu guler scurt. În comună nu era decât o singură croitoreasă, de etnie germană, care încerca să ne confecționeze cămășile după indicațiile noastre. Întotdeauna ne adresam cu apelativul „Doamna Blum”. Soțul ei, mort după primul război mondial, a fost un timp directorul stațiunii „Hebe”. Doamna Blum era o mare politiciană filogermană. Avea un copil, Otto, în vârstă de 30-35 de ani, debil mintal, care vorbea slab românește. Doamna Blum îl îmbrăca într-un costum negru, cu pălărie cu bor tare, tot de culoare neagră, cămașă albă cu papion, cum a văzut ea că se îmbrăcau tinerii la Viena în perioada cât a fost la părinții ei. Otto avea frică să treacă pragurile caselor. Înaintea pragului se oprea, da înapoi, apoi iar revenea, mișcări ce le repeta de mai multe ori. Colegul Haliță Alexandru îl imita perfect, fiind pentru noi o mare distracție. El a murit înaintea mamei sale, înfometat de către aceasta pentru a nu rămâne singur, cum afirmau vecinii lor.

Împreună cu Haliță Alexandru am luat parte și la o serie de nunți la care părinții sau rudele sale erau nași. Noi nu dansam, ci doar priveam dansatorii, în special bătrânii, ascultam muzică, făceam glume pe seama unuia sau altuia, etc. Colegului Alexandru îi plăcea să stea de vorbă cu țărani mai în vârstă, unii dintre ei mari filozofi, trecuți prin primul război mondial. Ei debitau în românește, în italiană sau germană tot felul de idei interesante, aplicându-le la oamenii din sală prezenți la nuntă, fapt ce declanșa râs și veselie. Îmi amintesc de o bună cunoștință a mea, badea Toader Răzvanță, mare vânător, care a acceptat să fie naș la o rudă a sa, în timp ce se aștepta să vină muzicanții după ei, casa fiind plină de invitați, ceva nu i-a convenit. Fără să spună nimănui nimic, și-a luat pușca din cui și dus a fost. Nunta a rămas numai cu nașa. Badea Toader era un om foarte glumeț. Familia lui mi-a povestit că odată, după ce a băut câteva pahare de crampei, a făcut pe doctorul. Îmbrăcat într-un halat, întrucât era maistru zidar, a consultat un naiv din sat care căuta doctor. Subalternii lui badea Toader l-au îndreptat spre acesta spunându-i că este un doctor mare. I-a vorbit și în românește și în italiană, fapt ce a provocat râsul celor din jur, fără să observe pacientul. În fine, i-a făcut o rețetă pe o bucată de hârtie nu prea curată, pe care i-a scris 1/2 kg țuică de prune de la farmacia „românului”, bucovinean care își deschisese

GEORGE UZA

---

o crâșmă în sat.

În timpul cât am urmat cursul superior am locuit la internatul liceului, unde ocupam funcția de adjunct al infirmierului, elevul Ovidiu Macrea. Era și acesta un avantaj, întrucât dormeam numai noi doi în camera destinată infirmeriei. N-am avut bolnavi decât cu dureri de măsele. O singură dată a fost un elev cu apendicită acută, diagnosticată de medicul școlii. Conducerea liceului m-a trimis pe mine cu bolnavul la spitalul din Bistrița, întrucât la Năsăud nu era spital atunci. Am călătorit cu o căruță plină de fân, proprietatea unui fin al profesorului A. Șorobetea. Am internat bolnavul în secția de chirurgie și a fost imediat operat.

La internat eram ținuți destul de strâns. Nu eram învoiți în oraș decât atunci când veneau părinții și duminică după masă. Cu toate acestea, erau elevi care fugeau noaptea din internat și mergeau în Lușca la iubite, unde chefuiau până în zori. Masa la internat era suficientă. Primeam și ujină la ora 17. La cantina internatului mâncau și profesorii burlaci. Îmi amintesc de bucătăreasă, doamna Moldovan, o femeie foarte grasă, deosebit de bună cu elevii la „repetir”. Economul internatului era badea Vasile, care nu vedea bine; era sașiu, fiind omul directorului. Într-o zi se curățau closetele liceului de către hingheri. La un moment dat apare în fața bucătăriei badea Vasile, care-i spune directorului, întâmplător în curte:

„Domnule director, să-l ducă pe grădină”, la care șeful răspunde:

„Pe grădină l-a duce că nu li-i pune pe pită”.

În clasa a V-a m-am îndrăgostit de o fată mai mică cu doi ani decât mine, din Rebrîșoara. Mergeam des pe jos la Rebrîșoara (sat situat la 2-3 km de Năsăud) să o văd. N-am îndrăznit niciodată să-i calc casa, deși mama ei știa că o simpatizez. Eram timid și pentru mine era suficient să mă aflu în apropierea ei.

În perioada respectivă nu era televizor, ci doar radio. Și acesta puține familii aveau posibilitatea să-l întrețină, întrucât nu era în sat curent electric. Îmi amintesc că unchiul meu avea pe lângă acumulator, pe care-l încărca la Bistrița, 30-40 de baterii, toate foarte costisitoare. Ca să ascultăm un meci de fotbal, mergeam duminica după masă la una din cunoștințe sau la Căminul Cultural.

Închei aici aceste rânduri fiind convins că nu am epuizat șirul evenimentelor din perioada cât am fost elev la Liceul „George. Coșbuc” din Năsăud, școala cu mare tradiție, și ca mai devreme sau mai târziu alți foști elevi ai acestui liceu vor povesti întâmplări ce au frământat viața Năsăudului în trecut.

„Poporul nostru, chiar și de ar poseda mine de pietre scumpe, nicicând nu va putea lăsa urmașilor săi un testament mai bogat decât obiceiurile ce le-a „apucat” din bătrâni. Aceste obiceiuri, aceste datini, pentru un popor sunt o istorie autentică, o cronică neparțială a trecutului. Însemnătatea lor, azi, nimeni nu o mai trage la îndoială. Cunoscând datinile, credințele și tradițiile unui popor, vom cunoaște și pe poporul respectiv, vom ști cine a fost dânsul, ce a suferit și că ce este el azi!? Datinile poporului român sunt istoria acestuia; originea lui se vede mai eclatant în datinile ce practică. Pentru aceea datori suntem orișicare a respecta aceste datini, a le aduna în toată integritatea și puritatea lor, fără a schimonosi adăugând ceva de la noi sau lăsând ceva afară”. (Ștefan, Buzilă - Nunta la țăranul român din jurul Năsăudului, „Tribuna”, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 198.)

TRADIȚII

Lirica neocazională de pe Valea Ilvelor

ANAMARIA MARTI

Folclorul muzical de pe toată suprafața țării se împarte în două tipuri de repertorii:

- Repertoriul ocazional
- Repertoriul neocazional

Repertoriul ocazional include toate genurile legate de o anumită ocazie: botez, nuntă, înmormântare, mersul la secerat și surprind în mare parte toate etapele trecerii omului prin viață: naștere, nuntă, moarte. În această categorie regăsim astfel cântece de leagăn, cântece de nuntă, cântece de seceriș, cântecul bradului, bocete.

Repertoriul neocazional cuprinde genurile care nu sunt legate de un anumit moment din viață sau de un anumit ritual. Genurile care fac parte din repertoriul neocazional sunt: doina, balada, cântecul propriu-zis și cântecul de joc.

Aceste cântece exprimă trăirile sufletești ale omului, iar în trecut îl însoțeau pe acesta la toate activitățile de zi cu zi: la joc, la sărbătorile din sat, dar și la muncă.

Omul își cânta întreaga viață: la joc și sărbători cânta de bucurie, în alte împrejurări cânta de supărare, de dor, de jale, iar când mergea la muncă cânta pentru a-i trece vremea mai ușor și pentru a uita de greutatea lucrului.

Grigore Leșe spunea că „Țăranul nu considera horitul o meserie. Meseria lor a fost pământul. Pentru el, horitul a fost ceva utilitar, el horea să-și adoarmă copilul, horea la despărțirea de părinți, și-l însoțea cântecul pe cealaltă lume. Iată sensul cântecului...”¹.

Valea Ilvelor este o subzonă a Țării Năsăudului. Numele V. Ilvelor provine de la râul Ilva care trece prin cele 7 comune aparținătoare acestei zone, mai exact: Ilva Mică, Poiana Ilvei, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Lunca Ilvei, Valea Ilvei și Leșu Ilvei.

Fiind o zonă de munte, mai retrasă, ocupația de bază a oamenilor a fost din cele mai vechi timpuri agricultura și creșterea animalelor, iar acest lucru a determinat păstrarea mai îndelungată în timp a obiceiurilor și tradițiilor.

Tot din acest motiv, am identificat aici cântece care aparțin tuturor genurilor neocazionale.

Doina se caracterizează prin formă liberă, improvizatorică, ritm liber, nemăsurat, rubato, cu melodie bogat ornamentată, caracter cantabil și text liric. Temele literare întâlnite, în general, în doine sunt: dragostea, jalea, înstrăinarea, dorul.

Doina este unul dintre cele mai vechi genuri ale repertoriului neocazional și este specifică zonei sudice a țării și Moldovei. Tocmai de aceea din toate cântecele culese de pe Valea Ilvelor am identificat o singură piesă care respectă în caracteristicile doinei.

Doina identificată se numește *Împărate, împărate*, iar textul ei exprimă dorul mamei pentru copiii înstrăinați.

¹ <http://semne bune.ro/2014/grigore-lese-conferinta-concert-horea-din-grumaz>.

ANAMARIA MARTI

71. IMPĂRATE, IMPĂRATE

Inf. *Reghina Tăpălagă*, țărăncă 30 ani —
1935, Comuna Leșu,
Transcris de Const. Zamfir.

Fgr. 5654 a.

Rubato (♩ = cca 96)

apă dîmpărate, dîmpărate,
 Dîmpărat cu ochi de mure,
 Tri ficiori mi-ai dus în lume,
 Da I-aș cota, nu știu pă une;
 I-aș cota nu știu pă unie
 I-aș cota pă drum în sus, (bis)
 Poate să fie la rus;
 I-aș cota pă drum în giosu(bis)
 Di la Italia-ntors.(bis)

Dăinu, dăinu și dăina.

Să văd batăr pă Luca,
 Să-mi mai stîmpăr inima
 Ieri am căpătat cartia,
 Că l-o prins în Francia.

Apă Dîmpărate, dîmpărate,
 Dîmpărat cu ochi de mure,
 Tri ficiori mi-ai dus în lume,
 Da I-aș cota, nu știu pă une;
 I-aș cota nu știu pă unie
 I-aș cota pă drum în sus, (bis)
 Poate să fie la rus;
 I-aș cota pă drum în giosu(bis)
 Di la Italia-ntors.(bis)

Dăinu, dăinu și dăina.

Să văd batăr pă Luca,
 Să-mi mai stîmpăr inima
 Ieri am căpătat cartia,
 Că l-o prins în Francia.

Forma este liberă, improvizatorică, adică permanent apare material muzical nou, nu există împărțire pe strofe. Ritmul este liber, nemăsurat. Melodia este cantabilă, foarte bogat ornamentată și cu un ambitus restrâns.

BALADA

Termenul de baladă a fost folosit pentru prima dată după publicarea de către Vasile Alecsandri a volumului *Balade (Cântece bătrânești)*. Acesta le caracteriza drept „mici poemuri asupra întâmplărilor istorice și asupra faptelor mărețe”¹.

¹ Gheorghe Vrăbie, *Balada Populară Română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, pag. 12.

Lirica neocazională de pe Valea Ilvelor

Balada are text epic și tocmai de aceea destul de târziu a început să fie tratată ca un întreg, ca gen literar-muzical

Temele literare care se întâlnesc în balade sunt aproximativ aceleași pe tot întinsul țării: Meșterul Manole, Miorița (în unele zone apare cu melodie de colindă), Vălean, nevasta vândută, fata fugită.

Melodia baladei de bazează pe principiul variației, realizându-se sub forma unui recitativ epic (o vorbire melodizată), în general cu un ambitus extins și formă liberă.

În unele zone ale țării, textele de baladă apar și pe melodii de colindă, iar în ultima perioadă, melodiile sub forma de recitativ epic sunt înlocuite cu melodii de cântec de stil vechi.

Balada lui Vălean, singura identificată pe Valea Ilvelor, este ceva mai evoluată, cu o melodie mult apropiată cu cântecul de stil vechi.

Versurile acesteia vorbesc despre tânărul Vălean și despre muștrarea mamei pentru că fiul ei duce o viață nepăsătoare, fără nici o rânduială, căzând în patima băuturii și a mândrelor.

Vălean nu ascultă sfaturile mamei așa că ajunge să moară otrăvit de o nevastă care îl ademenește în casa ei.

Melodia este una destul de simplă, slab ornamentată. Ritmul este liber, iar ultimul vers este un recitativ melodic.

Această baladă are o formă strofică, dar mai complexă, de tipul AABCDEF, lucru care denotă originea străveche a baladei.

Leșu, BN
Doru Târziu, 71 ani
Col. Muz. 8, 2000
Ta. Muz. 14, 2015

Balada lui Vălean

♩ = 66

Ră-să-ni-tă-nă-ge-re-a-nu.

mă ră-să-ni-tă-nă-ge-re-a-nu.

La sur-tă-le lu Vă-lea-nu.

Mă-ge-re-a-nu-i-crău-gu-ro-su.

Vă-lea-nu-i-fi-șor-fru-mo-su.

Mă-ge-re-a-nu-i-crău-gu-ro-su.

Vă-lea-nu-i-fi-șor-fru-mo-su.

ANAMARIA MARTI

Răsărit-a măjeranu, (bis)
La curțile lu Văleanu,
Măgeranu-i crângurosu,
Văleanu-i fișior frumosu.

Sara mă-sa mi-l certa, măi, (bis)
Ca să lase ulița,
Ulița și crășmele,
Mai pă urmă mândrele.
Duminica s-o sculatu, (bis)
Sî pă obraz s-o spălatu,
La biseric-o plecatu,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Dacă treșe pă de-o casă, (bis)
Uite-o puică de nevastă,
Măi, Vălene hai în casă,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.
Te-așteaptă cafeiu-n masă, (bis)
Ruzolea dulce-n fereastă, (bis)
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Vălean în cas-o întrunatu, (bis)
Din ruzule o-nchinatu,
Și prin cap l-o căpăratu,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

El acasă o-nturnatu, (bis)
Și din gur-o cuvântatu,
Așterne-m mămucă patu,
Că vai rău mă doare capu.

Și-mi pune și perina, (bis)
Că rău mă dore inima,
Rău mă dore inima,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Spusu-ț-am,
Vălene, spusu, (bis)
Să laș mândrele-n rușâne,
Că ele te-or pune bine,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Să lași mândrele la dracu, (bis)
Că ele țe-or rupe capu, (bis)
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Cân era la miez de noapte, (bis)
Vălenaș trăgea de moarte, (bis)
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Cân era la cântători, măi, (bis)
Era-nconjurat de flori,
Și-l cânta două surori,
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.
Cânt-un cuc și urlu-n lup, măi, (bis)
Pă Vălean în gropă-l duc, (bis)
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Cânt-un cuc ș-o corbă neagră, (bis)
Pă Vălean în gropă-l bagă, (bis)
Șai, lai, lai, lai, lai, la, la, la.

Următorul gen al repertoriului neocazional este **cântecul propriu-zis**, care se împarte în două categorii:

- Cântec propriu-zis de stil vechi
- Cântec propriu-zis de stil modern

Cântecul propriu-zis se presupune că își are proveniența din doină, dar prin evoluția continuă a acestui gen s-a ajuns la o formă strofică, fixă, renunțându-se la improvizație. De-a lungul timpului cântecele au cunoscut mai multe transformări, trecând prin numeroase etape de evoluție. Acesta este motivul pentru care în cadrul cântecelor propriu-zise au apărut două categorii.

Cântecul propriu-zis de stil vechi se aseamănă mult cu doina având melodie cu caracter cantabil, bogat ornamentată și ritm liber, parlando-rubato, marea diferență aflându-se

Lirica neocazională de pe Valea Ilvelor

la nivelul formei: cântecul propriu-zis de stil vechi are formă strofică, iar doina are formă liberă, improvizatorică.

Specific Văii Ilvelor este ornamentația extrem de bogată în cadrul cântecelor propriu-zise de stil vechi.

Pădure, dragă pădure, (bis)
Nu mă mai spune la lume,
C-am vărat o vară-n tine.

Crești pădure și te-ndeasă, (bis)
Numa loc de casă-m lasă. (bis)

Las să mă spuie frunza, (bis)
Că mă știe numa ea. (bis)

Loc de casă și-o cărare, (bis)
Să cobor la mândra-n vale. (bis)

Emisia este puternică, tăioasă, pe voce de piept. De asemenea specific cântecelor propriu-zise de stil vechi sunt completările silabice, iar în cele de pe Valea Ilvelor le-am întâlnit frecvent pe următoarele: măi/mă, u(făcutu), le(me-le), trăbuie-le) și interjecțiile: m, da, și.

Exemple:

da Spune-m tu puiuț de cucu,

Cușii-n munte cân' să ducu,

m Cușii-n munte cân' să ducu,

(Spune-mi tu puiuț de cucu, inf. Reghina Tăpălagă, 50 ani, comuna Leșu, 28 august, 1955).

Cân eram în vremea me le,

Cân eram în vremea me,

Ceteră nu-mi trăbuie le.

(Când eram în vremea me, inf. Ana Nimigean, 67 ani, comuna Leșu, 1955).

ANAMARIA MARTI

Forma cea mai des întâlnită în cadrul cântecelor de stil vechi de pe Valea Ilvelor este cea alcătuită din patru rânduri melodice de forma ABCD.

Stilul vechi-modern, cuprinde cântecele care se află din punct de vedere evolutiv la interferența dintre stilul vechi și stilul modern. Aceasta nu este o categorie de sine stătătoare.

Pe Valea Ilvelor am identificat cântece care nu se încadrează în totalitate nici stilului vechi, nici celui modern, iar de aceea le-am încadrat în această categorie separată, **stilul vechi-modern**.

Primul motiv pentru care am realizat această categorie este faptul că deși unele cântece sunt notate foarte precis ritmic, din cauza caracterului cantabil și a ornamentației bogate, în interpretare este greu de respectat aceea precizie ritmică.

Un alt motiv a fost faptul că în cadrul cântecelor de stil vechi apare refrenul, element specific cântecelor propriu-zise de stil modern.

Exemplu de cântec cu refren de pe Valea Ilvelor:

206. MĂICUȚĂ CÂND M-AI FĂCUT

mg. 554 d, Leșu—Năsăud, inf. Ecaterina Gagea, 44 de ani, 27 aug. 1955. „De la mama lu Anton Petri /il știu/ avea șezătoare la ea-n casă și ne-a învățat și pe noi să cîntăm cîntarea asta vece. Zișea că pe aista o cîntă ea cîn' o bate bărbatu-su. Ni' nu cred că și-o mai adușe a-minte ... „Și-a dăinui” sînt vorbe din bătrîni”.

The musical score is written on a single treble clef staff with a key signature of one flat (B-flat) and a tempo marking of quarter note = 82. It consists of three lines of music. The first line starts with a dynamic marking 'A' and ends with a 'Rf.' (refrain) marking. The second line starts with a 'B' marking. The third line ends with a fermata and a final chord marked 'F'. The lyrics are written below the notes.

Măi- cu- ță cînd m-ai fă - cut   Hăi _____ lu - me ,
 lu - me dra - gă _____ ș-a dăi - nu   Dom - ne bi - ne _____
 ț-o pă - rut

Măicuță când m-ai făcut,
Hai lume, lume dragă și-a dăinu, - refren
 Domne bine ț-o părut.

C-ai gânit că fași fișior
Hai lume, lume dragă și-a dăinu - refren
 Și-ai făcut jăli și dor.

Cântecul propriu-zis de stil modern a apărut din dorința poporului de a avea în repertoriu creații care să corespundă noului stil de viață. Emilia Comișel scria într-un curs de folclor muzical că apariția acestui stil a fost „un proces spontan, neașteptat: o îndoită sfortare de asimilare și de integrare care încearcă, pe de o parte să cuprindă atributele civilizației moderne în cadrele tradiției, iar pe de altă parte, să lungească viața tradiției silind-o să îmbrace formele civilizației moderne”¹.

¹ Emilia, Comișel, *Folclor muzical*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 336.

Lirica neocazională de pe Valea Ilvelor

95. CINTĂ CUCE, LIMBA-ȚI PICE

Inf. Ana Nimugean, țărancă, 47 ani —
1955. Comuna Leșu
Transcris de Const. Zamfir.

Fgr. 5657 b.

Andantino comodo $\text{♩} = 60$

95 Cîn-tă cu-ce, lim-ba-ți pi-ce, Cîn-tă cu-ce, lim-ba-ți pi-ce,

Più mosso $\text{♩} = 92$

Prin co-dri să nu poți zî-ce, Prin co-dri să nu poți zî-ce.

Cântecul vocal de joc are ca sursă de bază muzica instrumentală de joc și cântecul propriu-zis de stil vechi. Aceste cântece au caracter dansant pentru că au luat naștere tocmai pentru a întreține jocul.

Pentru a se potrivi cu jocurile care se făceau în sat, aceste cântece trebuiau să fie foarte precise din punct de vedere ritmic, iar sistemele ritmice și anumite formule ritmice diferă de la o zonă la alta.

Pe Valea Ilvelor am identificat un număr destul de mare de cântece vocale de joc, mai exact 22 de exemple, iar asta pentru că au apărut mai recent și sunt încă de actualitate.

Forma specifică a cântecelor de joc de pe Valea Ilvelor este cea formată din patru rânduri melodice AABB (Un rând melodic care se repetă identic din punct de vedere al melodiei, nu neapărat și al textului și încă un rând melodic care se repetă identic)

Melodia cântecelor de joc de pe Valea Ilvelor este, în general, simplă, slab ornamentată și jucăușă.

Ritmul este măsurat pentru a se potrivi cu pașii de dans.

Exemplu de cântec de joc de pe Valea Ilvelor:

Peșava Ilvei, BN
Sas Violeta, 36 ani
Cul. Marti A. 2015
Tr. Marti A. 2016

$\text{♩} = 72$

Sus la stâna din poiană

Ai, sus la stă- na din po- ia - nă,

Un- de am fost și as- tă ra - nă

Bă- di- ta cio- ban so- dus cu o- i- le- ni mun- te- ni sus,

Bă- di- ta cio- ban so- dus cu o- i- le- ni mun- te- ni sus

ANAMARIA MARTI

Sus la stâna din poiană,
Unde-am fost și astă vară,
Bădița cioban s-o dus,
Cu oile-n munte sus

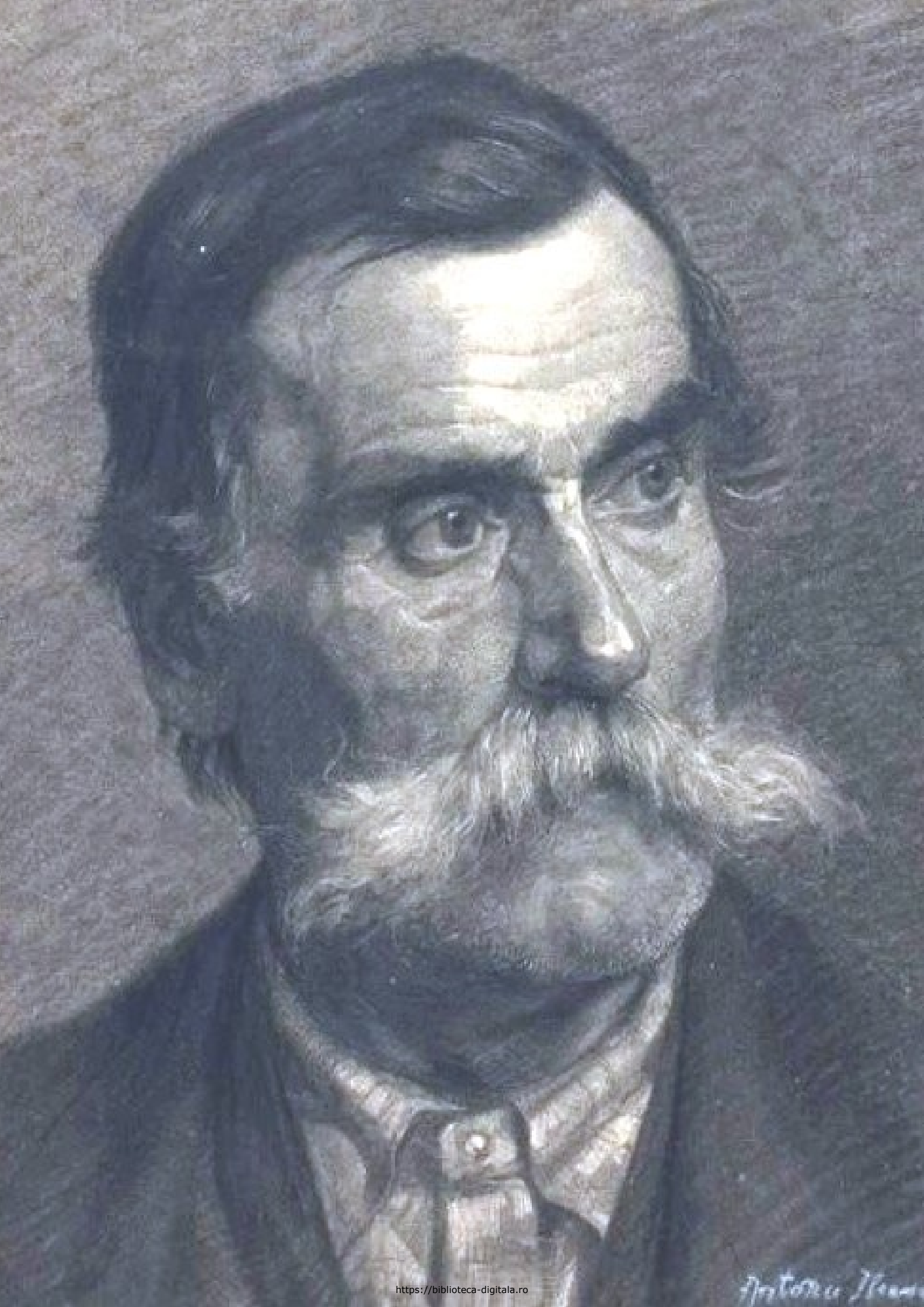
Bade-ai omu munților,
Și păstoru oilor,
Că le duce-n codru des,
Unde-s pășunile verzi.

Cântecele de pe Valea Ilvelor respectă în mare parte caracteristicile generale ale repertoriului neocazional, diferențele specifice zonei găsindu-se în special la nivelul scârilor melodice, la nivelul ritmului, al limbajului literar și la nivelul manierei de interpretare.

Bibliografie

- ****Dicționar de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 2008;
Alexandru, Tiberiu, *Bela Bartok despre folclorul muzical românesc*, Editura muzicală, București, 1958;
Bartok, Bela, *Însemnări asupra cântecului popular*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1956;
Comișel, Emilia, *Folclor muzical*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967;
Comișel, Emilia, *Recitativul epic al baladei*, București;-articol
Medan, Virgil, *Cântece de joc*, Centrul județean al creației populare, Cluj, 1979;
Medan, Virgil, *Cântece epice*, C.C.E.S al județului Cluj, Cluj-Napoca, 1979;
Medan, Virgil, *Folclor muzical-Cântece de joc*, Editura Muzicală, București, 1989;
Mîrza, Traian, *Studii de etnomuzicologie*, Editura Arpeggione, Cluj-Napoca, 2007;
Nicola, R. Ioan, Szenik Ileana, Mîrza, Traian, *Curs de folclor muzical*, p.I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963;
Oprea Gheorghe, *Folclor muzical românesc*, Editura Muzicală, București, 2002;
Vrabie, Gheorghe, *Balada populară Română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966;
Zamfir, Constantin, *Folclor muzical din Bistrița-Năsăud*, Editura Muzicală, București, 1988;

Webografie: 1. <http://semnebune.ro>

„Poporul nostru, chiar și de ar poseda mine de pietre scumpe, nicidecum nu va putea lăsa urmașilor săi un testament mai bogat decât obiceiurile ce le-a „apucat” din bătrâni. Aceste obiceiuri, aceste datini, pentru un popor sunt o istorie autentică, o cronică neparțială a trecutului. Însemnătatea lor, azi, nimeni nu o mai trage la îndoială. Cunoscând datinile, credințele și tradițiile unui popor, vom cunoaște și pe poporul respectiv, vom ști cine a fost dânsul, ce a suferit și că ce este el azi!? Datinile poporului român sunt istoria acestuia; originea lui se vede mai eclatant în datinile ce practică. Pentru aceea datori suntem orișicare a respecta aceste datini, a le aduna în toată integritatea și puritatea lor, fără a schimonosi adăugând ceva de la noi sau lăsând ceva afară”. (Ștefan, Buzilă - Nunta la țăranul român din jurul Năsăudului, „Tribuna”, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 198.)